

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı
Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü

SERT KABUKLU MEYVELER ÜRÜN RAPORU 2024

Araştırma Yayınları
2024

TEPGE Yayın No: 400

<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge>

TARIM REFORMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
TARIMSAL EKONOMİ VE POLİTİKA GELİŞTİRME ENSTİTÜSÜ
TRGM/TEPGE

Ürün Raporu

SERT KABUKLU MEYVELER

2024

Hazırlayan

Dr. Türkay BARS
Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü
turkay.bars@tarimorman.gov.tr

Çalışma kapsamında sunulan görüşler tamamıyla yazarlara aittir ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ya da çalışanlarının görüşlerini temsil etmez.

Çalışmada yer alan veri ve istatistikler yayıncı kurumların kaynaklarından alınmış ve araştırma amaçlı olarak kullanılmıştır. Veriler çalışmanın hazırlandığı dönemde yayınlanmış olan en güncel verilerdir ve dönemsel olarak yayıncı kurumun güncellemelerinden dolayı farklılık gösterebilir.

TEPGE YAYIN NO: 400

ISBN: 978-625-97549-4-9

© TEPGE

Her Hakkı Saklıdır.

Kasım/2024

İletişim:

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı 06800
Çankaya/ANKARA

Telefon: 0312 287 5833

Faks: 0312 287 5854

Bu rapor Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınamaz.

Kapak sayfasında kullanılan fotoğraf Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından düzenlenen “2018 yılı Tarım ve İnsan Fotoğraf Yarışması” na aittir. (<http://www.tarimormaninsan.com/img/10-tarim-ve-insan-fotograf-yarismasi/genel/400/birincilik-odulu-mehmet-yikilmazsoy.jpg>)

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. DÜNYADA DURUM.....	2
2.1. Fındık.....	2
2.1.1. Fındık Üretim Alanı, Verimi ve Üretimi	2
2.1.2. Fındık Ticareti.....	4
2.1.3. Fındık Tüketimi	5
2.1.4. Fındık Fiyatları.....	6
2.2. Antepfıstığı	6
2.2.1. Antepfıstığı Üretim Alanı, Verimi ve Üretimi.....	6
2.2.2. Antepfıstığı Ticareti	8
2.2.3. Antepfıstığı Tüketimi.....	9
2.2.4. Antepfıstığı Fiyatları.....	10
2.3. Ceviz.....	11
2.3.1. Ceviz Üretim Alanı, Verimi ve Üretimi	11
2.3.2. Ceviz Ticareti.....	13
2.3.3. Ceviz Tüketimi.....	14
2.3.4. Ceviz Fiyatları.....	14
3. TÜRKİYE’DE DURUM.....	15
3.1. Fındık.....	15
3.1.1. Fındık Üretim Alanı ve Üretimi.....	15
3.1.2. Fındık Dış Ticareti	16
3.1.3. Fındık Tüketimi	17
3.1.4. Fındık Fiyatları.....	18
3.2. Antepfıstığı	19
3.2.1. Antepfıstığı Üretim Alanı ve Üretimi	19
3.2.2. Antepfıstığı Dış Ticareti	20
3.2.3. Antepfıstığı Tüketimi.....	21
3.2.4. Antepfıstığı Fiyatları.....	22
3.3. Ceviz.....	23
3.3.1. Ceviz Üretim Alanı ve Üretimi.....	23
3.3.2. Ceviz Dış Ticareti	24
3.3.3. Ceviz Tüketimi.....	25
3.3.4. Ceviz Fiyatları.....	26
3.4. Türkiye’de Destekler	26
4. GENEL DEĞERLENDİRME	28
EK TABLOLAR	30
KAYNAKLAR.....	51

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Dünya fındık üretim alanı (bin ha).....	2
Tablo 2. Dünya fındık verimi (kg/da)	3
Tablo 3. Dünya fındık üretimi (bin ton).....	4
Tablo 4. Dünya fındık ithalatı (bin ton)	4
Tablo 5. Dünya fındık ihracatı (bin ton)	5
Tablo 6. Dünya Antepfıstığı üretim alanı (bin ha).....	6
Tablo 7. Dünya Antepfıstığı verimi (kg/da).....	7
Tablo 8. Dünya Antepfıstığı üretimi (bin ton)	8
Tablo 9. Dünya Antepfıstığı ithalatı (bin ton).....	9
Tablo 10. Dünya Antepfıstığı ihracatı (bin ton).....	9
Tablo 11. Dünya ceviz üretim alanı (bin ha).....	11
Tablo 12. Dünya ceviz verimi (kg/da)	12
Tablo 13. Dünya ceviz üretimi (bin ton)	12
Tablo 14. Dünya ceviz ithalatı (bin ton)	13
Tablo 15. Dünya ceviz ihracatı (bin ton).....	14
Tablo 16. Türkiye’de fındık üretim alanı ve üretim miktarı	15
Tablo 17. İller bazında fındık üretim alanı ve üretim miktarı (2023)	16
Tablo 18. Türkiye’nin fındık ihracatı ve ithalatı (ton)	16
Tablo 19. Türkiye’nin yıllara göre fındık ihracatı (ton).....	17
Tablo 20. Türkiye’nin pazarlama yıllarına göre fındık tüketimi ve yeterlilik derecesi	18
Tablo 21. Türkiye’de Antepfıstığı üretim alanı ve üretim miktarı.....	19
Tablo 22. İller bazında Antepfıstığı üretim alanı ve üretim miktarı (2023).....	20
Tablo 23. Türkiye’nin Antepfıstığı ihracatı ve ithalatı (ton).....	20
Tablo 24. Türkiye’nin yıllara göre Antepfıstığı ithalatı (ton)	21
Tablo 25. Türkiye’nin yıllara göre Antepfıstığı ihracatı (ton)	21
Tablo 26. Türkiye’nin pazarlama yıllarına göre Antepfıstığı tüketimi ve yeterlilik derecesi ..	22
Tablo 27. Türkiye’de ceviz üretim alanı ve üretim miktarı	23
Tablo 28. İller bazında ceviz üretim alanı ve üretim miktarı (2023)	23
Tablo 29. Türkiye’nin ceviz ihracatı ve ithalatı (ton)	24
Tablo 30. Türkiye’nin yıllara göre ceviz ithalatı (ton).....	24
Tablo 31. Türkiye’nin yıllara göre ceviz ihracatı (ton).....	25
Tablo 32. Türkiye’nin pazarlama yıllarına göre ceviz tüketimi ve yeterlilik derecesi	25
Ek Tablo 1. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim miktarı	30
Ek Tablo 2. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim alanı	32
Ek Tablo 3. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre fındık verimi	34
Ek Tablo 4. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre Antepfıstığı üretim miktarı.....	36
Ek Tablo 5. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre Antepfıstığı üretim alanı	38
Ek Tablo 6. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre Antepfıstığı verimi	40
Ek Tablo 7. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz üretim miktarı	42
Ek Tablo 8. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz üretim alanı	45
Ek Tablo 9. Türkiye’nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz verimi	48

GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1. Dünya fındık üretim alanında ülkelerin payı	2
Grafik 2. Dünya fındık verimi.....	3
Grafik 3. Dünya fındık üretim miktarında ülkelerin payı	4
Grafik 4. Dünya fındık tüketimi	5
Grafik 5. Dünya fındık üretici fiyatları	6
Grafik 6. Dünya Antepfıstığı üretim alanında ülkelerin payı.....	7
Grafik 7. Dünya Antepfıstığı verimi	7
Grafik 8. Dünya Antepfıstığı üretim miktarında ülkelerin payı.....	8
Grafik 9. Dünya Antepfıstığı tüketimi	10
Grafik 10. Dünya Antepfıstığı üretici fiyatları.....	10
Grafik 11. Dünya ceviz üretim alanında ülkelerin payı	11
Grafik 12. Dünya ceviz verimi.....	12
Grafik 13. Dünya ceviz üretim miktarında ülkelerin payı	13
Grafik 14. Dünya ceviz tüketimi	14
Grafik 15. Dünya ceviz üretici fiyatları	15
Grafik 16. Türkiye’de fındık fiyatları	19
Grafik 17. Türkiye’de Antepfıstığı fiyatları.....	22
Grafik 18. Türkiye’de ceviz fiyatları.....	26

1. GİRİŞ

Dünyada en çok yetiştirilen sert kabuklu meyve türleri ceviz, badem, fındık olup kestane, Antepfıstığı diğer sert kabuklu meyvelerdir. Fındık, ceviz ve bademden sonra dünyada en yaygın yetiştiriciliği yapılan sert kabuklu meyvedir. Türkiye’de ise üretimi yapılan en önemli sert kabuklu meyveler fındık, ceviz, Antepfıstığı ve bademdir.

Fındık, huşgiller (Betulaceae) familyasından *Corylus* cinsini oluşturan çalı ve ağaç türlerinin adıdır (Anonim, 2024). Meyvecilik bakımından önemli olan ve ekonomik olarak kültürü yapılan fındık türleri; *Corylus Avellane* L. (Adi fındık), *Corylus Colurna* L. (Türk fındığı) ve *Corylus Maxima* Mill. (Lambert fındığı)’dır (GTB, 2017). Fındığın kültür çeşitleri; Türkiye, İtalya, İspanya, ABD, Şili, Çin, İran, Yunanistan, Fransa, Azerbaycan, Rusya ve Gürcistan’da yetiştirilmektedir.

Antepfıstığı (*Pistacia vera*), sakız ağacıgiller (Anacardiaceae) familyasından yenebilen kabuklu bir meyve ve bu meyvenin ağacıdır. Bazı yörelerde Şam fıstığı olarak da bilinir. Türkiye’de çeşitleri; Antepfıstığı ve Urfa keten köyneği fıstığı/Şanlıurfa keten köyneği fıstığı’dır. Antepfıstığının iklim isteklerini büyük oranda karşılayan başta Gaziantep ve Şanlıurfa olmak üzere üretimin çok önemli bir kısmını Güneydoğu Anadolu Bölgesi karşılamaktadır. Antepfıstığı, ağacından yetişir, yağlı, ince kabukludur. Yiyecek sektöründe, tatlıcılıkta kullanılır (Anonim, 2024).

Ceviz, cevizgiller (Juglandaceae) familyası *Juglans* cinsinden tek tüysü yaprakları karşılıklı dizilmiş ve aromatik kokulu ağaç

türlerinin ortak adıdır. Türkiye’de çeşitleri; Çağlayancerit cevizi, Niksar cevizi, Hekimhan cevizi, Oğuzlar cevizi, Karamanlı cevizi, Kavaklıdere cevizi, Kaman cevizi, Çatak cevizi ve Bahçesaray cevizi’dir (Anonim, 2024). Türkiye’de en fazla ceviz üretim alanına sahip Denizli, en fazla üretim ise Kahramanmaraş’tadır.

Sert kabuklu meyvelerin kötü kolesterol olarak bilinen düşük yoğunluklu lipoprotein (LDL) miktarını düşürmesi nedeniyle kalp-damar hastalıklarına çok faydalı tesiri vardır. Ayrıca içeriğindeki antioksidan ve fitokimyasal maddelerin, kanser gibi önemli kronik hastalıkları önleme ve tedavisinde büyük önemi vardır (Özer ve Güven, 2008). Ancak sert kabuklu meyvelerin aflatoksinle kontaminasyonu olasılığı önemli bir tartışma konusudur. Bu bağlamda sert kabuklu meyvelerin saklama, taşıma ve işlemde geçirme esnasında doğru atmosferik koşulların sağlanması ve korunması oldukça önem arz etmektedir (Anonim, 2015).

Dünya fındık üretiminde lider konumda yer alan Türkiye, 2022 yılı FAO verilerine göre toplam üretimin %64’ünü karşılamıştır. Türkiye’yi sırasıyla; İtalya, Azerbaycan ve ABD takip etmektedir. Türkiye dünya fındık ihracatında da %49’luk payla lider konumdadır. Türkiye’yi ihracatta; Şili, ABD ve Azerbaycan takip etmektedir.

Dünya Antepfıstığı üretimi 2022 yılında 1 milyon ton olarak gerçekleşmiş olup Türkiye 239 bin ton ile üçüncü sıradadır.

Dünya ceviz üretimi 2022 yılında 3,9 milyon ton olarak gerçekleşmiş olup Türkiye 335 bin ton ile dördüncü sırada yer almaktadır.

2. DÜNYADA DURUM

2.1. Fındık

2.1.1. Fındık Üretim Alanı, Verimi ve Üretimi

Dünya fındık üretim alanı 2022 yılı itibarıyla 1 milyon ha'dır. Dünya fındık üretiminde önde gelen ülkelerin üretim alanlarına bakıldığında; Türkiye 744 bin ha ile ilk sırada yer alırken İtalya 84 bin ha ile ikinci, Azerbaycan 51 bin ha ile üçüncü, Şili 36 bin ha ile dördüncü ve ABD ise 28 bin ha ile beşinci sırada yer almaktadır.

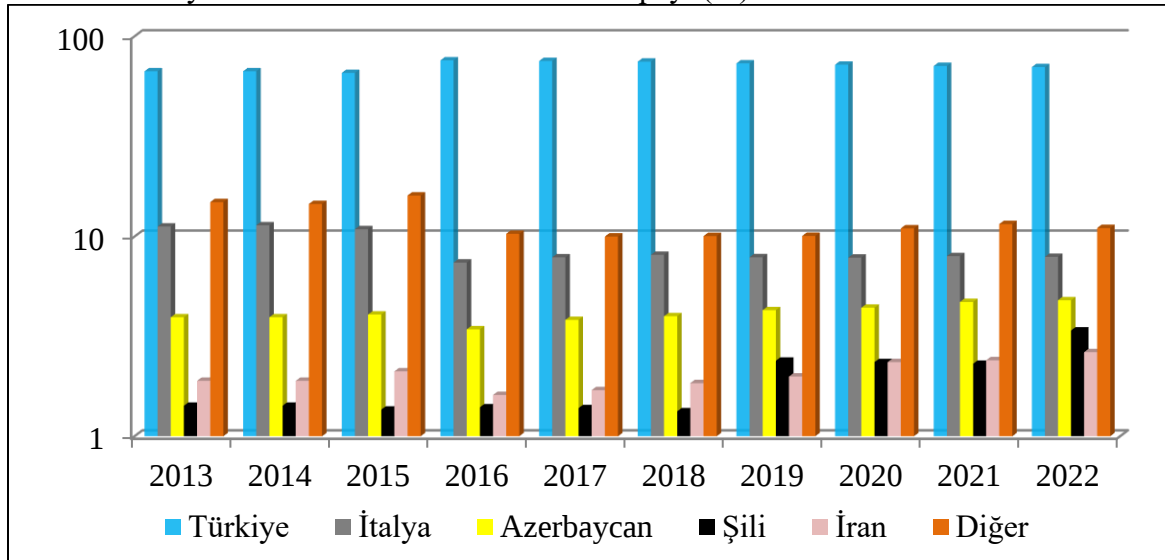
Türkiye'nin sahip olduğu üretim alanı ile en yakın takipçi ülkelerin üretim alanları kıyaslandığında önemli bir üretim alanı farklılığı söz konusuyken üretim miktarları göz önünde bulundurulduğunda benzer bir üretim farklılığı görülmektedir. Verimde ise Türkiye diğer ülkelere göre daha düşük bir miktara sahiptir (Tablo 1- Tablo 3).

Tablo 1. Dünya fındık üretim alanı (bin ha)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Türkiye	423	423	434	705	707	728	734	735	739	744
İtalya	71	72	72	69	74	79	79	80	83	84
Azerbaycan	25	25	27	32	36	39	43	45	49	51
Şili	9	9	9	13	13	13	24	24	24	36
ABD	12	12	14	15	16	18	20	24	25	28
Diğer	94	92	106	96	94	98	101	112	120	117
Dünya	633	633	662	931	940	975	1.003	1.020	1.040	1.061

Kaynak: FAO, 2024

Grafik 1. Dünya fındık üretim alanında ülkelerin payı (%)

Kaynak: Tablo 1

Dünya fındık veriminde 2022 yılında Yunanistan 257 kg/da ile ilk sırada yer alırken ABD 256 kg/da ile ikinci, Çin 206 kg/da ile üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 2). Son beş yılın verim ortalamasına bakıldığında da ABD 247 kg/da ile ilk

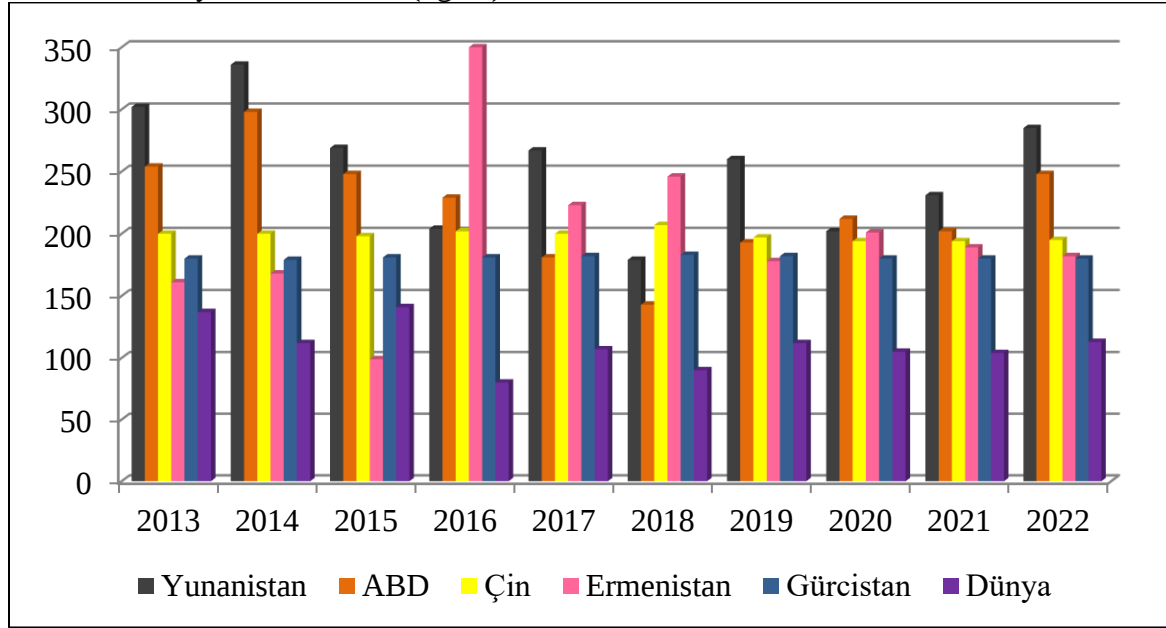
sırada, Yunanistan 220 kg/da ile ikinci ve Çin 206 kg/da ile üçüncü sıradadır. Türkiye'nin 2022 yılında fındık verimi 103 kg/da ve son beş yılın verim ortalaması ise 92 kg/da'dır.

Tablo 2. Dünya fındık verimi (kg/da)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Yunanistan	298	248	229	181	143	193	212	202	235	257
ABD	336	269	204	267	179	260	202	231	285	256
Çin	200	198	202	200	207	211	200	206	207	206
Ermenistan	168	99	357	223	246	178	201	189	205	191
Gürcistan	179	181	181	182	183	182	182	180	180	180
Dünya	137	112	141	80	107	90	112	105	104	113

Kaynak: FAO, 2024

Grafik 2. Dünya fındık verimi (kg/da)

Kaynak: Tablo 2

Dünya fındık üretimi 2022 yılında 1,2 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya fındık üretiminin ilk sırasında 765 bin ton ile Türkiye yer alırken 99 bin ton ile İtalya ikinci ve 72 bin ton ile Azerbaycan üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye 2022 yılı itibarıyla dünya fındık üretiminin %64'ünü karşılamaktadır. Dünya fındık üretiminin %8'ini İtalya, %6'sını Azerbaycan, yaklaşık %6'sını ABD ve %5'lik kısmını da Şili gerçekleştirmektedir. Son beş yılın üretim

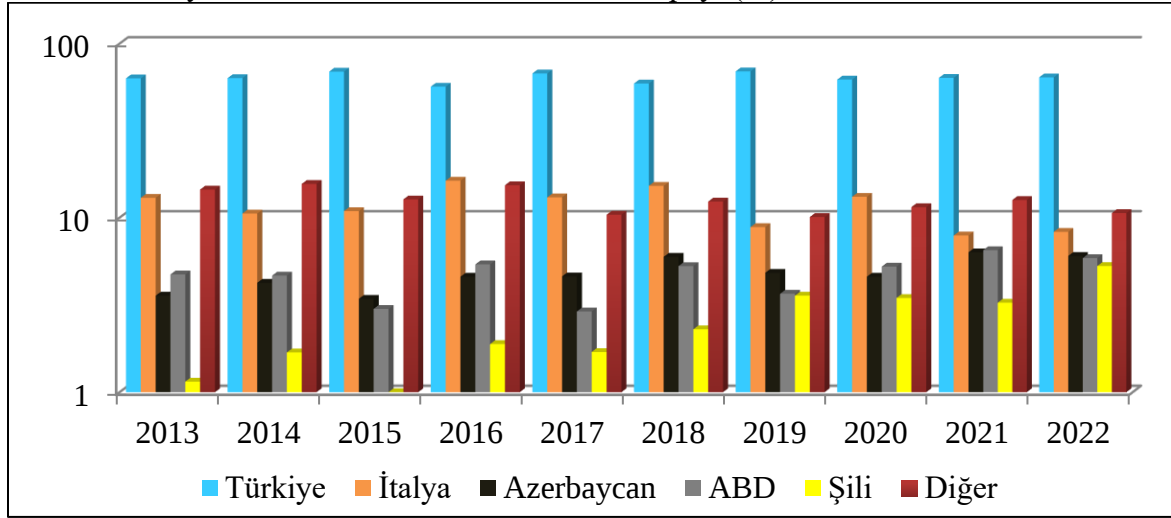
ortalamlarına bakıldığında ise; Türkiye'nin 681 bin ton, İtalya'nın 111 bin ton, ABD'nin 59 bin ton, Azerbaycan'ın 57 bin ton ve Şili'nin de 39 bin ton üretime sahip olduğu görülmektedir. Türkiye en yüksek fındık üretimine 2019 yılında 776 bin ton ile ulaşırken İtalya 2020 yılında 141 bin ton, Azerbaycan 2022 yılında 72 bin ton, ABD 2021 ve 2022 yıllarında 70 bin ton ve Şili ise 2022 yılında 63 bin ton ile ulaşmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Dünya fındık üretimi (bin ton)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Türkiye	549	450	646	420	675	515	776	665	684	765
İtalya	113	75	102	121	131	133	99	141	85	99
Azerbaycan	31	30	32	34	46	52	54	49	68	72
ABD	41	33	28	40	29	46	41	56	70	70
Şili	10	12	9	14	17	20	40	37	35	63
Diğer	126	111	119	114	104	108	113	123	136	127
Dünya	870	711	936	743	1.002	874	1.122	1.071	1.077	1.196

Kaynak: FAO, 2024

Grafik 3. Dünya fındık üretim miktarında ülkelerin payı (%)

Kaynak: Tablo 3

2.1.2. Fındık Ticareti

Dünyada fındık ithalatı 2023 yılında 313 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya fındık ithalatında İtalya 74 bin ton ile ilk sırada yer alırken Almanya 72 bin ton ile ikinci, Fransa ise 24 bin ton ile üçüncü sıradadır. Dünya

fındık ithalatının %24'ünü İtalya gerçekleştirmektedir. Almanya dünya fındık ithalatının %23'ünü, Fransa %8'ini, Rusya %6'sını, Kanada'da %6'sını karşılamaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. Dünya fındık ithalatı (bin ton)

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
İtalya	47	47	48	46	52	64	68	67	75	74
Almanya	60	65	64	66	67	68	71	78	75	72
Fransa	21	21	22	24	26	24	23	23	23	24
Rusya	12	7	8	10	15	15	16	14	16	18
Kanada	13	13	13	12	14	13	15	16	15	18
Çin	1	1	3	4	8	20	11	17	21	12
İsviçre	10	9	9	10	10	9	9	9	9	10
Brezilya	3	3	3	3	4	4	5	7	6	8
Hollanda	5	5	5	8	8	9	7	7	6	6
Polonya	2	2	3	4	14	6	5	6	5	5
Diğer	73	64	61	64	69	74	72	82	69	67
Dünya	247	237	239	251	286	306	302	325	319	313

Kaynak: ITC, 2024

Dünyada fındık ihracatı 2023 yılında 313 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya fındık ihracatında Türkiye 154 bin ton ile ilk sırada yer alırken Şili 31 bin ton ile ikinci, ABD ise 27 bin ton ile üçüncü sıradadır. Türkiye dünya fındık ihracatının %49'unu gerçekleştirerek dünyada lider konumda yer almaktadır. Şili dünya fındık ihracatının %10'unu, ABD %9'unu, Azerbaycan

%7'sini, İtalya'da %7'sini gerçekleştirmektedir (Tablo 5). Dünyada fındık üreticisi ülke konumunda olmayıp, ihracatçı durumunda olan ülkelerin birçoğu, Türkiye'den ithal ettikleri fındığı işledikten sonra yeniden ihraç eden ülkelerdir. Bu ülkelerin de önemli bir kısmı AB ülkeleri olup fındığı şekerleme ve çikolata endüstrisinde kullanmaktadırlar.

Tablo 5. Dünya fındık ihracatı (bin ton)

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Türkiye	148	143	134	160	162	194	157	204	181	154
Şili	11	6	7	8	10	12	18	17	17	31
ABD	36	40	23	25	19	23	22	28	28	27
Azerbaycan	12	12	15	21	19	23	19	19	22	23
İtalya	19	19	25	29	30	26	26	38	22	22
Gürcistan	20	19	27	15	11	12	17	24	22	16
Almanya	6	5	6	5	5	6	6	7	5	7
Hollanda	4	4	4	7	7	8	7	7	7	6
İspanya	3	2	2	2	2	4	4	4	3	6
Fransa	5	3	4	4	4	4	5	4	4	4
Diğer	13	11	13	12	11	13	16	16	14	15
Dünya	276	264	260	288	279	325	296	367	326	313

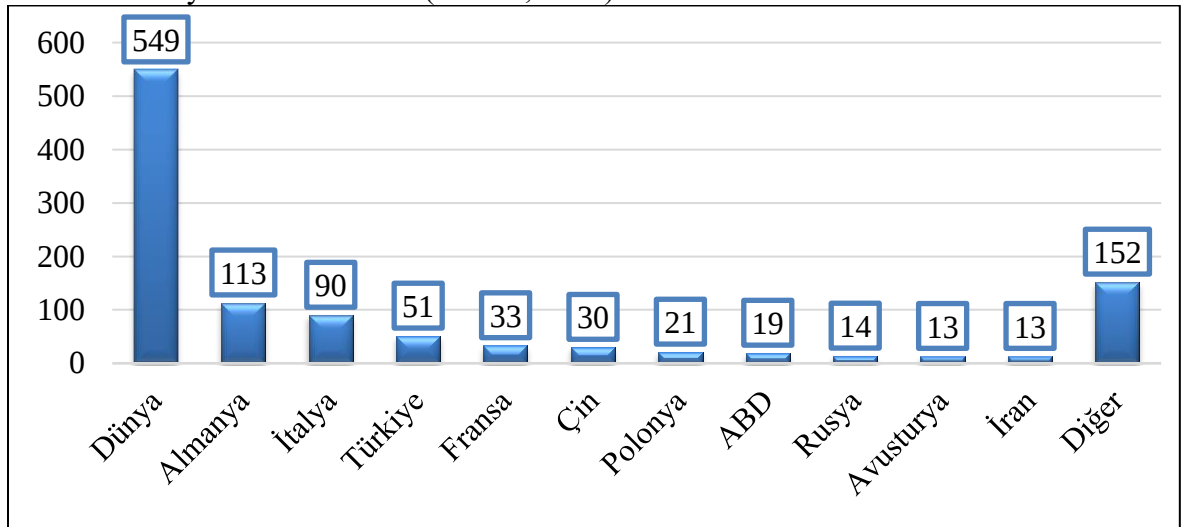
Kaynak: ITC, 2024

2.1.3. Fındık Tüketimi

Dünya fındık tüketimi 2021 yılında 549 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Fındık tüketimi ülkeler bazında ele alındığında; Almanya %21'lik payla ilk sırada iken İtalya %16 ile

ikinci, dünya fındık üretiminde lider konumda olan Türkiye'nin toplam fındık tüketimi ise %9'luk payla üçüncü sırada yer almaktadır.

Grafik 4. Dünya fındık tüketimi (bin ton, 2021)

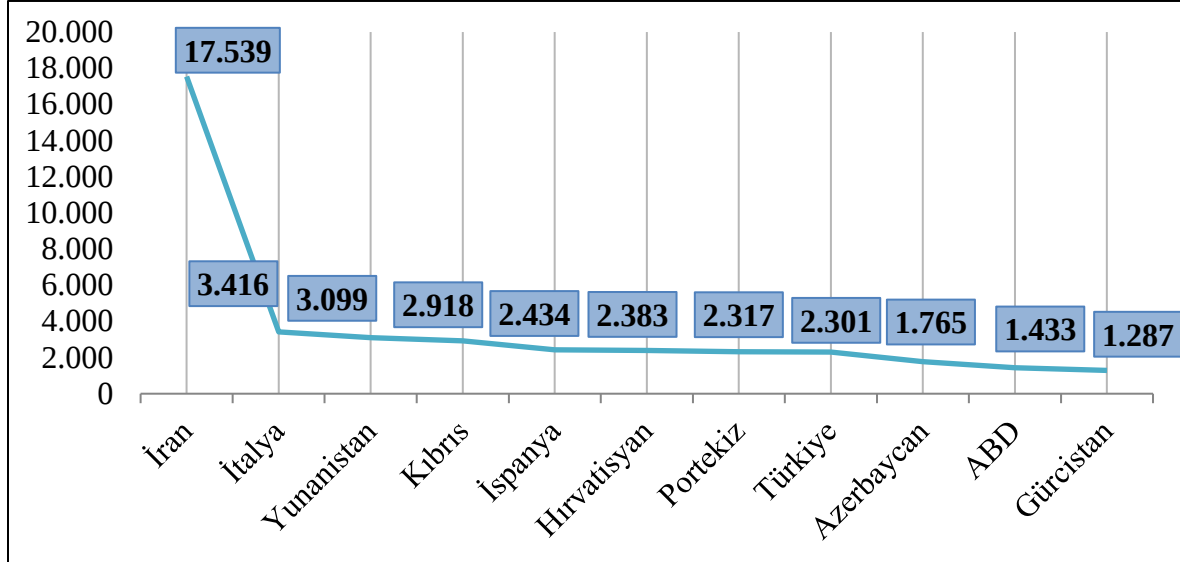
Kaynak: INC, 2024

2.1.4. Fındık Fiyatları

Fındık fiyatları, üretici fiyatları bazında incelendiğinde; 2022 yılında, 1.287 \$/ton ve 1.433 \$/ton ile en düşük fiyatların sırasıyla Gürcistan'da ve ABD'de de olduğu, en yüksek fiyatların ise 17.539 \$/ton ve 3.416

\$/ton ile sırasıyla İran ve İtalya'da olduğu anlaşılmaktadır. Dünyanın en büyük fındık üreticisi olan Türkiye'nin ise aynı yıla ait üretici fiyatları 2.301 \$/ton olup sekizinci sıradadır.

Grafik 5. Dünya fındık üretici fiyatları (\$/ton, 2022)

Kaynak: FAO, 2024

2.2. Antepfıstığı

2.2.1. Antepfıstığı Üretim Alanı, Verimi ve Üretimi

Dünya Antepfıstığı üretim alanı 2022 yılı itibarıyla 1,2 milyon ha'dır. Dünya Antepfıstığı üretiminde önde gelen ülkelerin üretim alanlarına bakıldığında; İran 497 bin

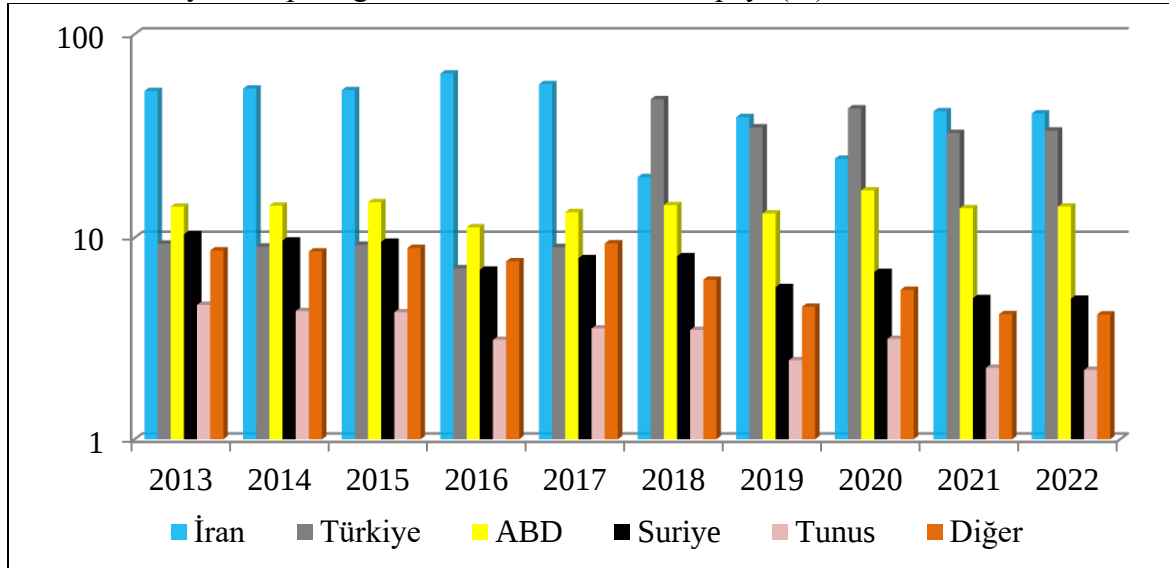
ha ile ilk sırada yer alırken Türkiye 409 bin ha ile ikinci, ABD 173 bin ha ile üçüncü, Suriye 61 bin ha ile dördüncü ve Tunus ise 27 bin ha ile beşinci sırada yer almaktadır.

Tablo 6. Dünya Antepfıstığı üretim alanı (bin ha)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
İran	304	335	334	553	430	147	411	216	497	497
Türkiye	54	56	58	61	68	355	366	382	389	409
ABD	82	89	94	97	101	107	138	151	166	173
Suriye	60	60	60	60	60	60	60	60	60	61
Tunus	27	27	27	27	27	26	26	28	27	27
Diğer	50	53	56	66	71	46	48	49	50	51
Dünya	578	620	629	863	757	741	1.050	885	1.190	1.218

Kaynak: FAO, 2024

Grafik 6. Dünya Antepfıstığı üretim alanında ülkelerin payı (%)

Kaynak: Tablo 6

Dünya Antepfıstığı veriminde 2022 yılında Ürdün 374 kg/da ile ilk sırada yer alırken Çin 308 kg/da ile ikinci, Azerbaycan 286 kg/da ile üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 7). Son beş yılın verim ortalamasına

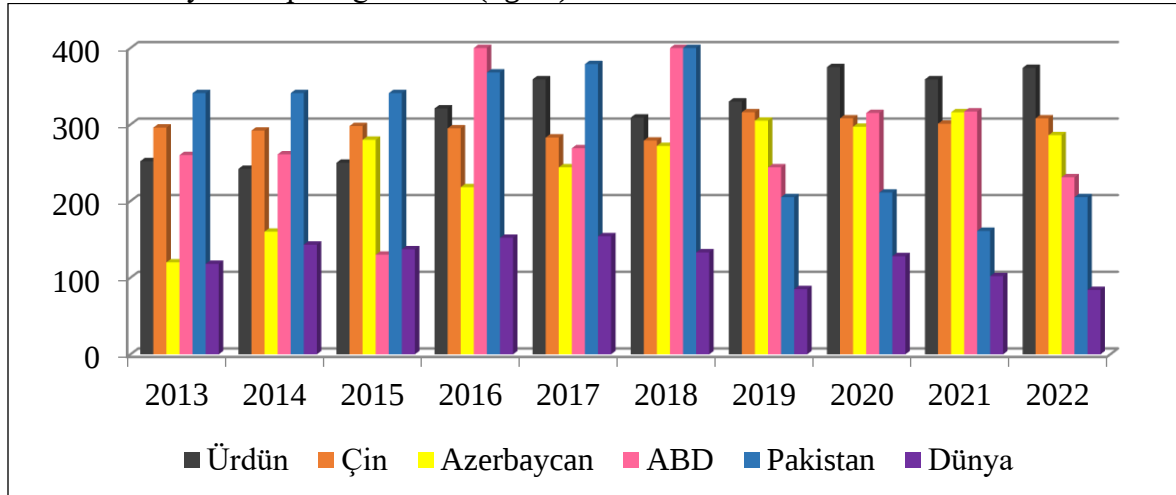
bakıldığında da Ürdün 349 kg/da ile ilk sırada, ABD 305 kg/da ile ikinci ve Çin 302 kg/da ile üçüncü sıradadır. Türkiye'nin 2022 yılında Antepfıstığı verimi 59 kg/da ve son beş yılın verim ortalaması ise 52 kg/da'dır.

Tablo 7. Dünya Antepfıstığı verimi (kg/da)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ürdün	252	242	250	321	359	309	330	375	359	374
Çin	296	292	298	295	283	279	316	308	301	308
Azerbaycan	120	160	280	218	244	272	305	297	316	286
ABD	260	261	130	420	269	419	244	315	317	231
Pakistan	341	341	341	368	379	411	205	211	161	205
Dünya	118	143	137	152	154	133	85	128	102	84

Kaynak: FAO, 2024

Grafik 7. Dünya Antepfıstığı verimi (kg/da)

Kaynak: Tablo 7

Dünya Antepfıstığı üretimi 2022 yılında 1 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya Antepfıstığı üretiminin ilk sırasında 400 bin ton ile ABD yer alırken 242 bin ton ile İran ikinci ve 239 bin ton ile Türkiye üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye 2022 yılı itibarıyla dünya Antepfıstığı üretiminin %23'ünü karşılamıştır. Son beş yılın üretim

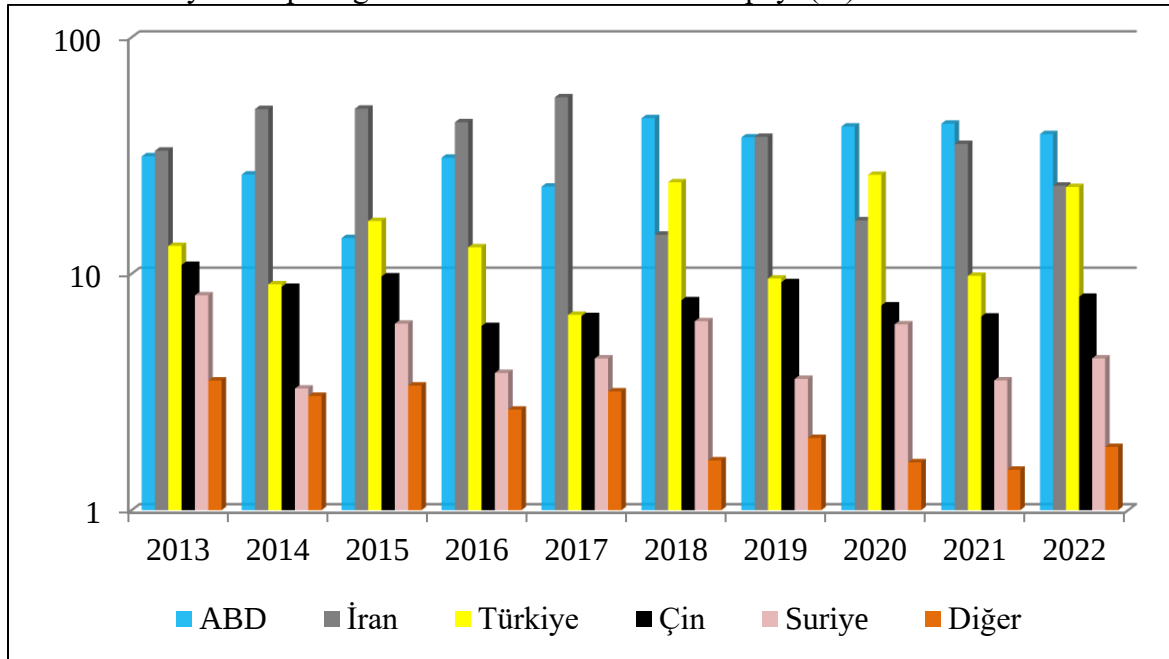
ortalamalarına bakıldığında ise; ABD'nin 436 bin ton, İran'ın 269 bin ton ve Türkiye'nin 196 bin ton üretime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye en yüksek Antepfıstığı üretimine 2020 yılında 296 bin ton ile ulaşırken ABD 2021 yılında 524 bin ton, İran 2017 yılında 649 bin ton ile ulaşmıştır (Tablo 8).

Tablo 8. Dünya Antepfıstığı üretimi (bin ton)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
ABD	213	233	122	407	272	448	336	474	524	400
İran	225	441	430	575	649	144	338	190	430	242
Türkiye	89	80	144	170	78	240	85	296	119	239
Çin	74	78	84	79	77	76	82	83	80	82
Suriye	55	29	53	50	51	62	32	69	43	45
Diğer	24	27	29	35	37	16	18	18	18	19
Dünya	679	887	862	1.315	1.164	985	891	1.130	1.215	1.027

Kaynak: FAO, 2024

Grafik 8. Dünya Antepfıstığı üretim miktarında ülkelerin payı (%)

Kaynak: Tablo 8

2.2.2. Antepfıstığı Ticareti

Dünyada Antepfıstığı ithalatı 2023 yılında 412 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya Antepfıstığı ithalatında Çin 73 bin ton ile ilk sırada yer alırken Almanya 45 bin ton ile ikinci, Türkiye ise 43 bin ton ile üçüncü sıradadır. Dünya Antepfıstığı ithalatının

%18'ini Çin gerçekleştirmektedir. Almanya dünya Antepfıstığı ithalatının %11'ini, Türkiye %10'unu, Hindistan %7'sini ve İtalya yine %6'sını karşılamaktadır (Tablo 9).

Tablo 9. Dünya Antepfıstığı ithalatı (bin ton)

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Çin	10	11	18	29	55	113	104	126	44	73
Almanya	28	32	33	43	42	45	49	59	50	45
Türkiye	9	0	0	0	0	15	13	16	30	43
Hindistan	10	11	10	14	16	17	19	28	22	29
İtalya	10	11	12	14	16	18	18	25	22	27
Vietnam	0	0	0	0	2	5	7	10	14	22
İspanya	7	8	9	11	12	15	0	16	13	15
BAE	18	18	14	12	13	13	13	14	18	13
Belçika	7	8	9	13	10	11	14	14	25	11
Suudi A.	9	9	8	9	9	9	10	9	8	9
Diğer	202	162	197	208	183	177	123	137	139	124
Dünya	311	270	308	353	358	438	371	453	383	412

Kaynak: ITC, 2024

Dünyada Antepfıstığı ihracatı 2023 yılında 475 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya Antepfıstığı ihracatında ABD 330 bin ton ile ilk sırada yer alırken İran 33 bin ton ile ikinci, Türkiye ise 32 bin ton ile üçüncü sıradadır. ABD dünya Antepfıstığı

ihracatının %69'unu gerçekleştirerek dünyada lider konumda yer almaktadır. İran dünya Antepfıstığı ihracatının %7'sini, Türkiye yine %7'sini, Belçika %6'sını ve Almanya %4'ünü gerçekleştirmektedir.

Tablo 10. Dünya Antepfıstığı ihracatı (bin ton)

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ABD	116	81	136	192	193	230	178	221	238	330
İran	183	131	138	131	52	111	204	135	66	33
Türkiye	7	3	5	3	5	16	16	23	25	32
Belçika	5	7	8	11	9	7	8	12	12	27
Almanya	12	14	17	13	15	10	17	17	13	18
Hollanda	10	9	10	9	8	7	5	5	6	6
Hong Kong	64	49	81	64	64	67	14	10	4	4
İspanya	1	1	1	1	1	1	2	2	3	4
Madagaskar	2	2	3	1	2	6	2	2	2	3
Afganistan	0	0	0	0	0	2	4	4	3	2
Diğer	25	26	25	21	34	32	27	35	37	17
Dünya	424	324	425	447	383	489	476	466	407	475

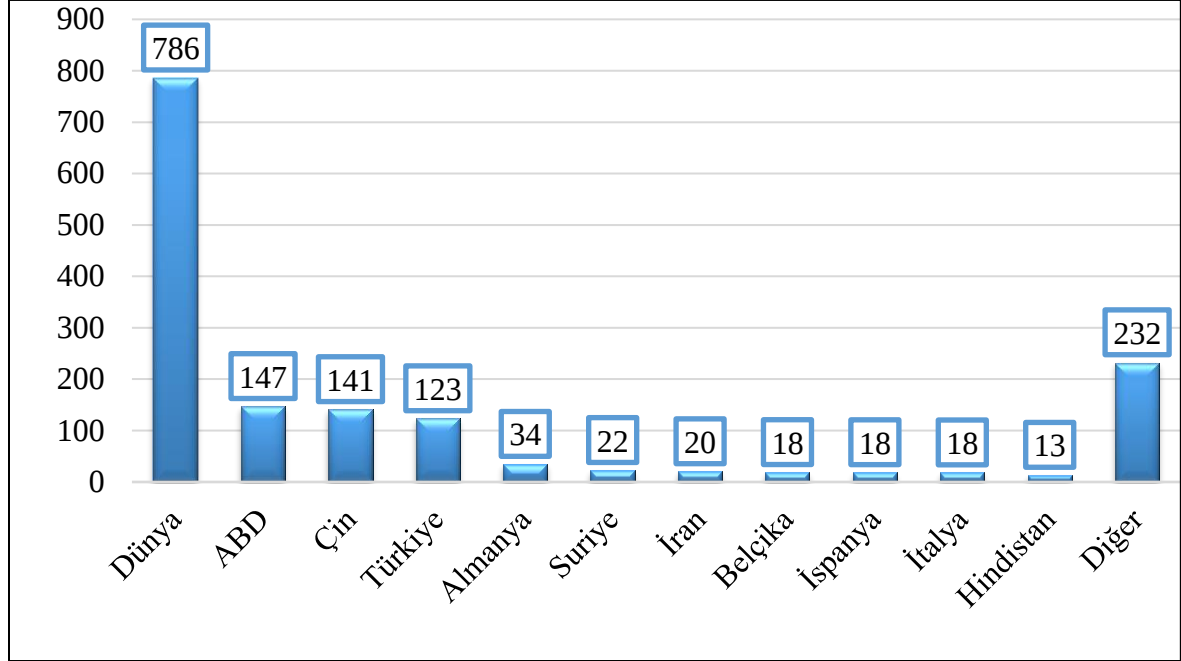
Kaynak: ITC, 2024

2.2.3. Antepfıstığı Tüketimi

Dünya Antepfıstığı tüketimi 2021 yılında 786 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Antepfıstığı tüketimi ülkeler bazında ele alındığında; ABD %19'luk payla ilk sırada

iken Çin %18 ile ikinci, Türkiye'nin toplam Antepfıstığı tüketimi ise %16'lık payla üçüncü sırada yer almaktadır.

Grafik 9. Dünya Antepfıstığı tüketimi (bin ton, 2021)

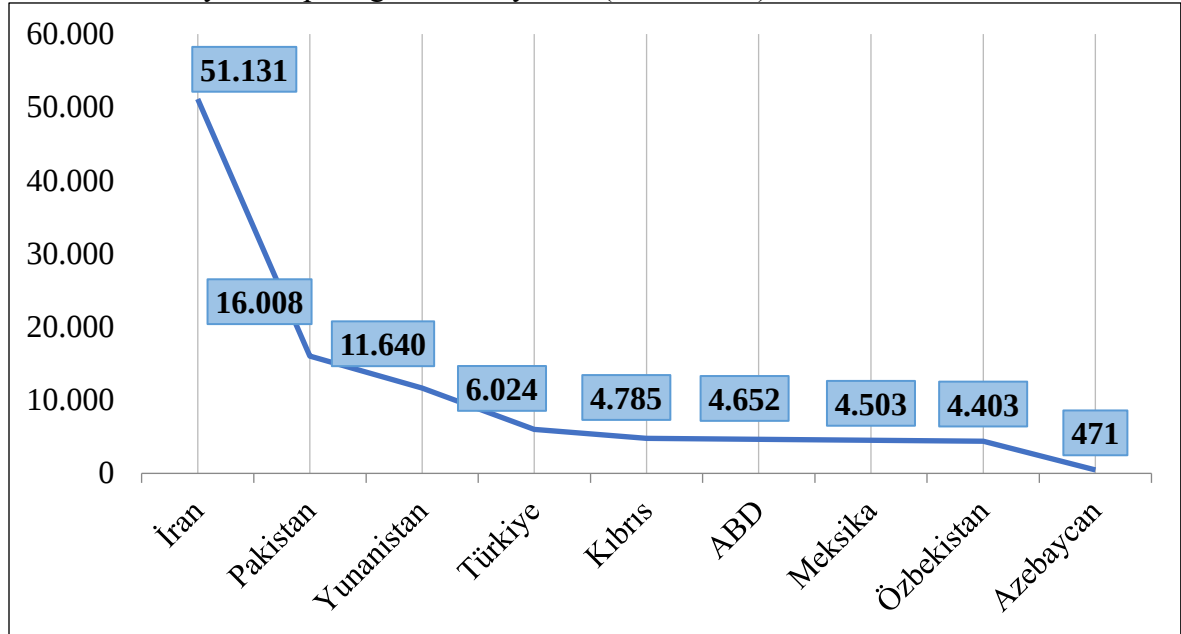

Kaynak: INC, 2024

2.2.4. Antepfıstığı Fiyatları

Antepfıstığı üretici fiyatları bazında sırasıyla 16.008 \$/ton ile Pakistan, 11.640 \$/ton ile Yunanistan ve 6.024 \$/ton ile İran da olduğu anlaşılmaktadır. İran'ı Türkiye takip etmektedir.

Grafik 10. Dünya Antepfıstığı üretici fiyatları (\$/ton, 2022)

Kaynak: FAO, 2024

2.3. Ceviz

2.3.1. Ceviz Üretim Alanı, Verimi ve Üretimi

Dünya ceviz üretim alanı 2022 yılı itibarıyla 1,2 milyon ha'dır. Dünya ceviz üretiminde önde gelen ülkelerin üretim alanlarına bakıldığında; Çin 357 bin ha ile ilk sırada yer

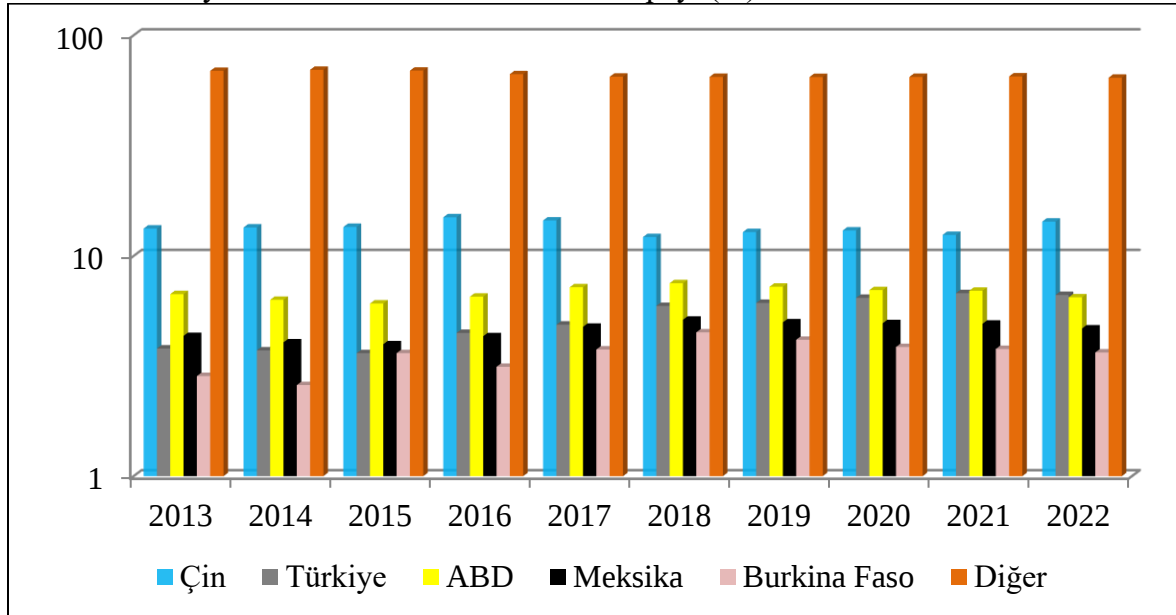
alırken Türkiye 166 bin ha ile ikinci, ABD 162 bin ha ile üçüncü, Meksika 117 bin ha ile dördüncü ve Burkina Faso ise 91 bin ha ile beşinci sırada yer almaktadır.

Tablo 11. Dünya ceviz üretim alanı (bin ha)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Çin	224	249	269	291	273	230	262	287	283	357
Türkiye	64	69	72	87	92	112	125	142	154	166
ABD	113	117	121	127	136	142	148	154	158	162
Meksika	73	75	79	84	90	97	102	109	112	117
Burkina Faso	48	48	72	61	71	85	85	85	86	91
Diğer	320	366	381	323	281	279	300	324	344	355
Dünya	842	925	994	972	943	945	1.021	1.100	1.136	1.248

Kaynak: FAO, 2024

Grafik 11. Dünya ceviz üretim alanında ülkelerin payı (%)

Kaynak: Tablo 11

Dünya ceviz veriminde 2022 yılında Avusturya 2.600 kg/da ile ilk sırada yer alırken 1.887 kg/da ile Romanya ikinci, 1.090 kg/da ile Bosna Hersek üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 12). Son beş yılın verim ortalamasına bakıldığında da

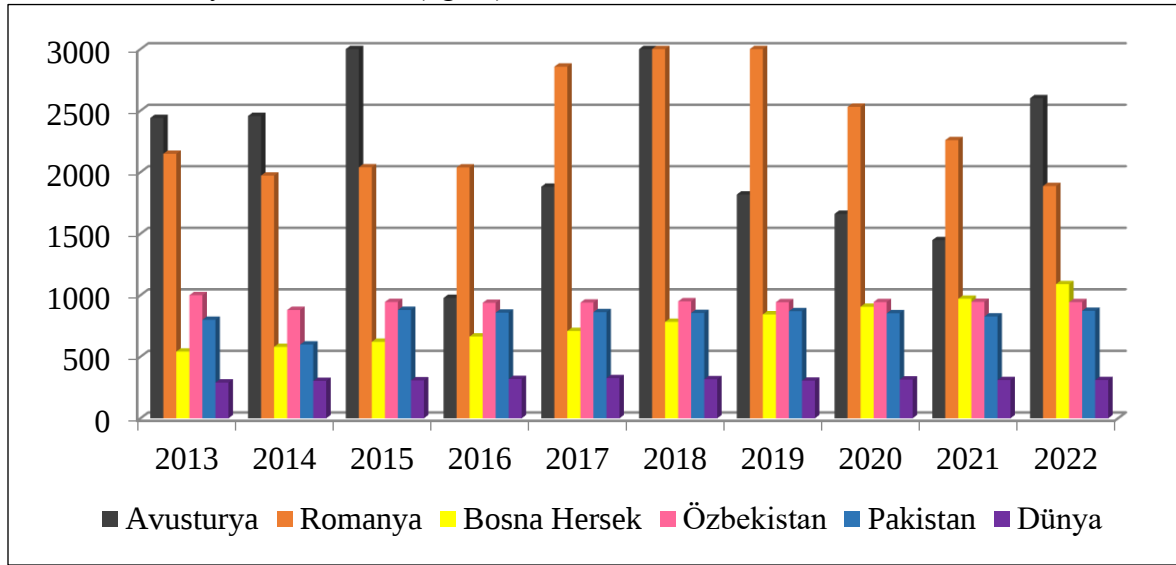
Romanya 2.627 kg/da ile ilk sırada, Avusturya 2.204 kg/da ile ikinci ve Özbekistan 945 kg/da ile üçüncü sıradadır. Türkiye'nin ceviz verimi ise 2022 yılı 201 kg/da ve son beş yılın ortalaması 198 kg/da'dır.

Tablo 12. Dünya ceviz verimi (kg/da)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Avusturya	2.440	2.456	3.528	978	1.881	3.494	1.818	1.661	1.447	2.600
Romanya	2.149	1.972	2.039	2.038	2.857	3.396	3.060	2.531	2.260	1.887
Bosna Hersek	542	580	621	664	709	783	844	906	971	1.090
Özbekistan	1.000	880	945	938	940	950	943	944	946	944
Pakistan	800	599	880	858	862	855	870	853	827	873
Dünya	290	303	308	319	326	317	305	314	310	310

Kaynak: FAO, 2024

Grafik 12. Dünya ceviz verimi (kg/da)

Kaynak: Tablo 12

Dünya ceviz üretimi 2022 yılında 3,9 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya ceviz üretiminin ilk sırasında 1,4 milyon ton ile

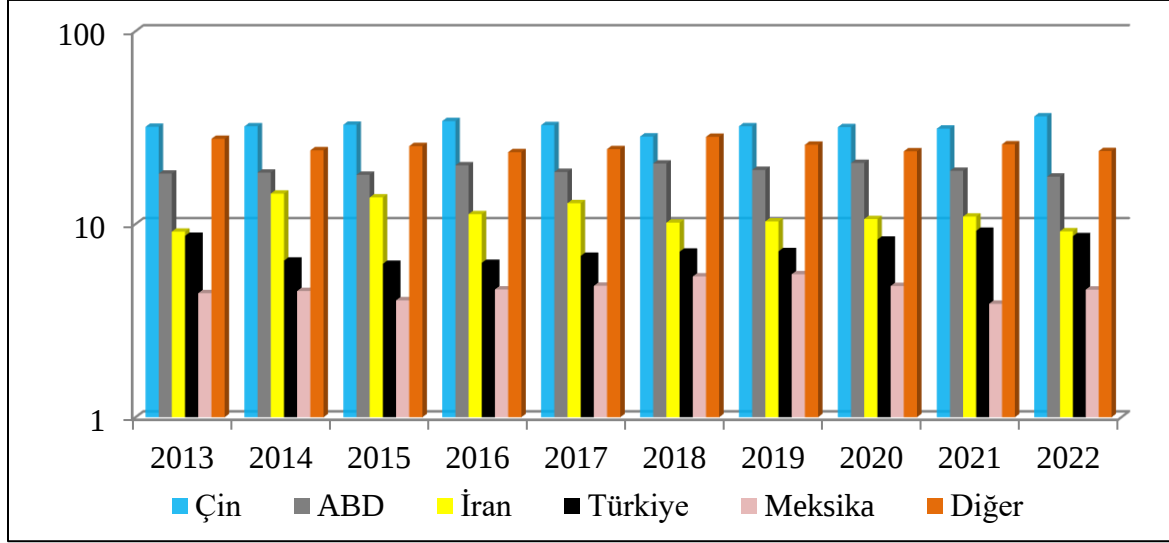
Çin yer alırken 682 bin ton ile ABD ikinci ve 355 bin ton ile İran üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 13. Dünya ceviz üretimi (bin ton)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Çin	780	900	1.000	1.060	1.000	850	1.000	1.100	1.100	1.400
ABD	446	518	550	625	572	616	594	717	665	682
İran	223	403	420	349	394	304	321	367	385	355
Türkiye	212	181	190	195	210	215	225	287	325	335
Meksika	107	126	123	142	147	160	171	165	136	177
Diğer	675	676	775	731	751	847	802	824	912	925
Dünya	2.443	2.804	3.057	3.102	3.073	2.992	3.114	3.459	3.523	3.874

Kaynak: FAO, 2024

Grafik 13. Dünya ceviz üretim miktarında ülkelerin payı (%)

Kaynak: Tablo 13

2.3.2. Ceviz Ticareti

Dünyada ceviz ithalatı 2023 yılında 774 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya ceviz ithalatında Türkiye 99 bin ton ile ilk sırada yer alırken BAE 72 bin ton ile ikinci, Hindistan ise 62 bin ton ile üçüncü sıradadır.

Dünya ceviz ithalatının %13'ünü Türkiye gerçekleştirmektedir. BAE dünya ceviz ithalatının %9'unu, Hindistan %8'ini, Kırgızistan %7'sini ve yine Almanya yaklaşık %7'sini karşılamaktadır (Tablo 14).

Tablo 14. Dünya ceviz ithalatı (bin ton)

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Türkiye	40	41	65	52	62	104	73	81	85	99
BAE	11	9	14	29	27	61	41	56	71	72
Hindistan	0	4	7	22	16	17	28	41	33	62
Kırgızistan	0	0	0	2	10	47	11	19	26	56
Almanya	29	34	44	48	50	53	58	60	64	52
İtalya	40	37	49	52	44	57	48	48	41	42
İspanya	25	26	29	29	29	32	29	32	28	29
Irak	0	9	12	9	8	21	20	20	22	27
Rusya	1	1	1	2	4	7	11	12	15	26
Fas	2	1	3	6	9	11	12	18	16	22
Diğer	214	219	226	241	248	285	299	329	309	287
Dünya	363	381	449	490	507	696	630	717	708	774

Kaynak: ITC, 2024

Dünyada ceviz ihracatı 2023 yılında 845 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya ceviz ihracatında ABD 223 bin ton ile ilk sırada yer alırken Çin 218 bin ton ile ikinci, Şili ise 143 bin ton ile üçüncü sıradadır. ABD dünya

ceviz ihracatının %26'sını, yine Çin dünya ceviz ihracatının yaklaşık %26'sını, Şili dünya ceviz ihracatının %17'sini, Meksika %8'ini ve Türkiye %4'ünü gerçekleştirmektedir.

Tablo 15. Dünya ceviz ihracatı (bin ton)

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ABD	209	254	308	260	245	279	268	265	267	223
Çin	7	6	4	18	32	95	96	154	129	218
Şili	36	51	53	82	90	105	96	115	125	143
Meksika	54	56	274	61	86	167	120	67	56	66
Türkiye	15	4	2	3	3	23	22	22	28	34
Ukrayna	31	29	40	28	40	68	39	35	25	31
Fransa	29	28	33	30	26	29	23	25	23	27
Kırgızistan	8	4	1	3	2	5	6	11	14	25
Almanya	6	8	11	13	13	14	16	17	15	17
Moldova	14	15	15	15	14	18	13	9	10	10
Diğer	88	84	82	94	81	118	96	120	121	50
Dünya	498	538	824	608	631	921	794	839	812	845

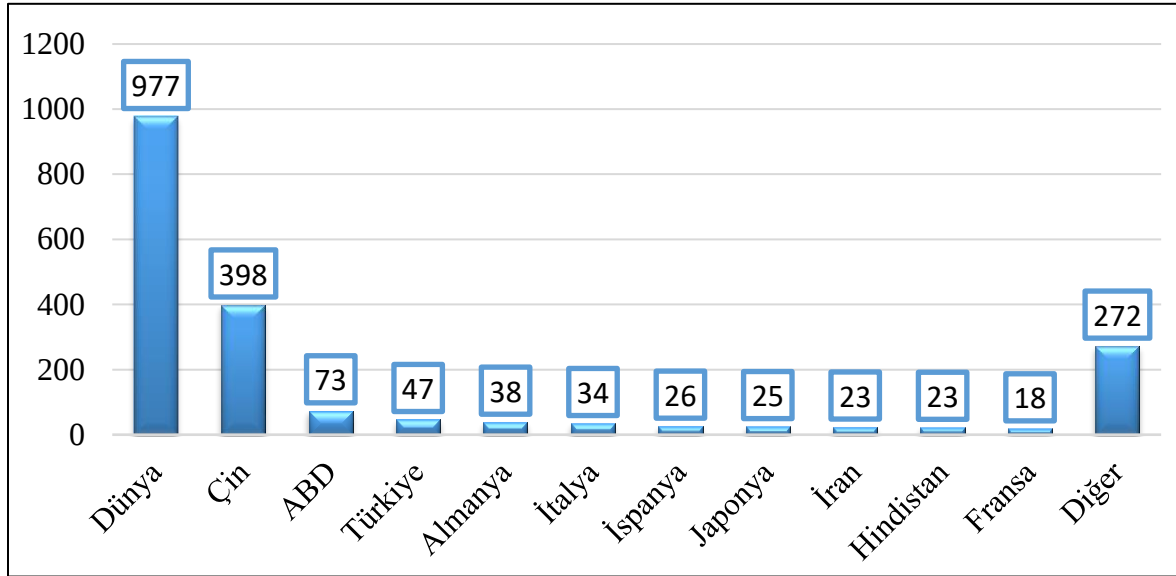
Kaynak: ITC, 2024

2.3.3. Ceviz Tüketimi

Dünya ceviz tüketimi 2021 yılında 977 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Ceviz tüketimi ülkeler bazında ele alındığında; Çin %41'lik payla lider konumdadır. ABD %7 ile ikinci

ve Türkiye'nin ceviz tüketimi ise 47 bin ton olup %9'luk payla üçüncü sırada yer almaktadır.

Grafik 14. Dünya ceviz tüketimi (bin ton, 2021)

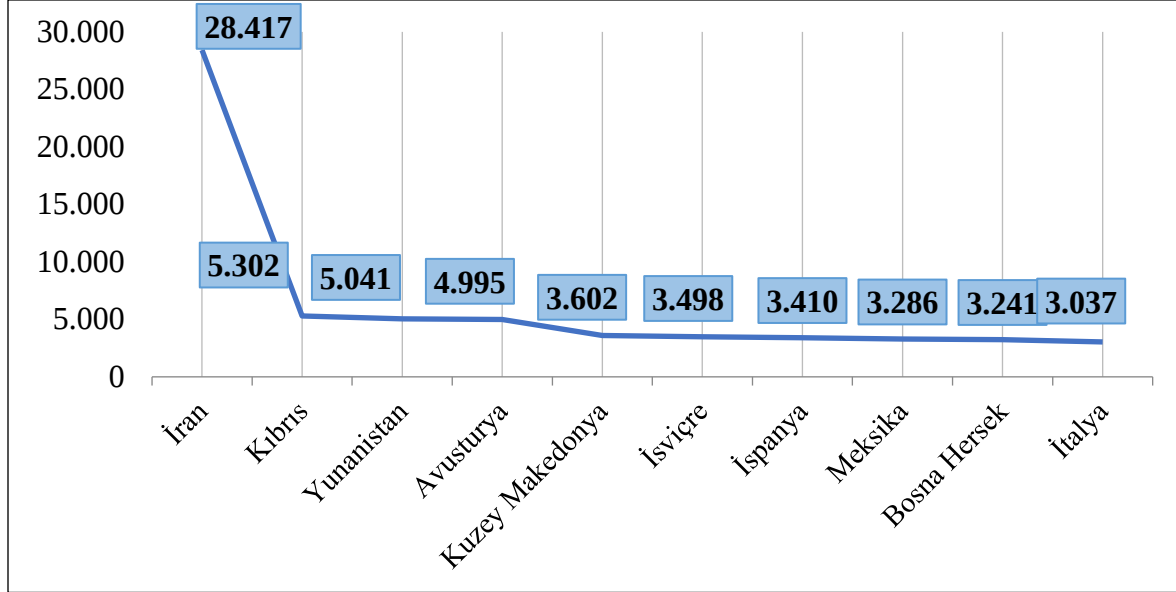
Kaynak: INC, 2024

2.3.4. Ceviz Fiyatları

Ceviz fiyatları, üretici fiyatları bazında incelendiğinde; 2022 yılında, 28.417 \$/ton ile en yüksek fiyatın İran da olduğu anlaşılmaktadır. İran'ı sırasıyla 5.302 \$/ton

ile Kıbrıs, 5.041 \$/ton ile Yunanistan ve 4.995 \$/ton ile Avusturya takip etmektedir. Türkiye'nin ise aynı yıla ait üretici fiyatları 2.541 \$/ton olup on beşinci sıradadır.

Grafik 15. Dünya ceviz üretici fiyatları (\$/ton, 2022)

Kaynak: FAO, 2024

3. TÜRKİYE'DE DURUM

3.1. Fındık

3.1.1. Fındık Üretim Alanı ve Üretimi

Türkiye’de 2023 yılında fındık üretim alanı 7,5 milyon da iken fındık üretim miktarı ise 650 bin tondur. 2013-2023 dönemi göz önünde bulundurulduğunda; üretim alanında %6’lık bir artış söz konusu iken üretim

miktarında %18’lik bir artış meydana gelmiştir (Tablo 16). Türkiye’de fındık üretimi, 2023 yılında bir önceki yıla göre %15 oranında azalarak 650 bin ton olmuştur.

Tablo 16. Türkiye’de fındık üretim alanı ve üretim miktarı

Yıllar	Üretim alanı (bin da)	Üretim (bin ton)
2013	7.021	549
2014	7.011	450
2015	7.026	646
2016	7.054	420
2017	7.067	675
2018	7.284	515
2019	7.344	776
2020	7.345	665
2021	7.389	684
2022	7.440	765
2023	7.467	650

Kaynak: TÜİK, 2024

Türkiye’de fındık üretiminde Ordu 199 bin ton ile ilk sırada yer alırken Samsun 113 bin ton ile ikinci, Sakarya ise 83 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Türkiye’de fındık üretimi açısından en önemli bölge; Ordu, Samsun, Düzce, Giresun, Trabzon, Zonguldak, Kastamonu ve Bartın olmak üzere üretimde önde gelen

on ilin sekizinin bulunduğu Karadeniz %83'ü bu sekiz il tarafından Bölgesi'dir. Türkiye'de fındık üretiminin karşılanmaktadır (Tablo 17).

Tablo 17. İller bazında fındık üretim alanı ve üretim miktarı (2023)

İller	Üretim alanı (bin da)	Üretim (bin ton)
Ordu	2.272	199
Samsun	1.211	113
Sakarya	792	83
Giresun	1.177	72
Düzce	632	67
Zonguldak	265	38
Trabzon	652	30
Bartın	79	13
Kocaeli	95	12
Kastamonu	82	6
Diğer	210	17
Toplam	7.467	650

Kaynak: TÜİK, 2024

Türkiye'de işletmelerin ortalama büyüklüğü 14 dekar iken en elverişli şartlarda normal bir ailenin fındık tarımı ile geçimini sağlayabilmesi için en az 22 dekarlık bir fındık bahçesine sahip olması gerekmektedir. Bunun dışında; iklim şartlarında bazı yıllarda olumsuzluklar yaşanması (don ve kuraklık gibi), çeşit seçimi, sıraya dikim ve sulama gibi gerekli kültürel işlemlerin yeterince doğru yapılmaması ve fındık bitkisinde görülen

periyodisite gibi etkenler verimdeki dalgalanmayı artırmaktadır (ZMO, 2020).

3.1.2. Fındık Dış Ticareti

Türkiye 2022/2023 döneminde 653 bin ton fındık ihracatı gerçekleştirmiştir. Türkiye ihracatının %77'sini AB ülkelerine yapmıştır. Türkiye'nin bu sezonda gerçekleştirdiği fındık ithalatı 17 bin ton olup bu ithalatın da %44'ü AB ülkelerinden yapılmıştır (Tablo 18).

Tablo 18. Türkiye'nin fındık ihracatı ve ithalatı (ton)

Piyasa yılı	İthalat	İthalat-AB	İhracat	İhracat-AB
2022/'23	16 925	7.462	652.588	499.848
2021/'22	15.519	9.429	732.209	546.252
2020/'21	16.337	9.835	624.412	453.934
2019/'20	9.510	6.746	730.572	569.376
2018/'19	14.842	10.937	594.796	454.443
2017/'18	14.848	10.873	628.545	469.160
2016/'17	10.861	6.582	519.332	398.895
2015/'16	9.710	7.720	534.274	417.303
2014/'15	7.187	5.788	492.871	395.514
2013/'14	6.053	4.327	567.290	428.954

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Ürün Denge Tabloları, 2024

Türkiye'nin fındık ihracatı 2023 yılında 154 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Fındık ihracatında bir önceki yıla göre %15'lik bir düşüş meydana gelmiştir. Fındık ihracatının ilk sırasında 38 bin ton ile İtalya yer alırken

Almanya 35 bin ton ile ikinci ve Fransa 14 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır. Fındık ihracatı 2024 yılında (10 ay) 141 bin ton olarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 19. Türkiye'nin yıllara göre fındık ihracatı (ton)

Ülkeler	2019	2020	2021	2022	2023
İtalya	78.632	48.388	68.357	54.472	38.235
Almanya	27.751	25.855	36.704	45.495	34.821
Fransa	15.327	12.016	15.899	12.997	14.426
Polonya	9.253	7.694	10.482	9.193	10.462
İsviçre	7.569	7.999	8.218	8.498	7.774
Brezilya	3.889	3.822	4.810	4.916	5.713
Rusya	2.439	3.233	2.975	3.144	3.256
Hollanda	3.397	3.342	4.285	3.205	3.024
Çin	2.814	2.461	3.761	3.974	3.021
İspanya	3.244	2.897	3.295	2.858	2.858
Diğer	39.427	39.406	44.728	32.537	30.462
Toplam	193.743	157.113	203.513	181.290	154.051

Kaynak: TÜİK, 2024, GTIP: 80221, 80222.

Türkiye fındık üretiminde, üretim alanında ve ihracatında dünyada ilk sırada gelmektedir. Bu konuyla birlikte ülke ekonomisine önemli bir döviz girdisi sağlamaktadır. Ayrıca sahip olduğu bu avantajlı konuyla da dünya fındık fiyatlarında söz sahibidir. Ancak sahip olduğu dünya fındık sektöründeki hâkimiyetinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için ürün verimliliğinin artırılması gerekmektedir. Önümüzdeki dönemlerde fındık verimliliği yüksek ülkelerin üretim alanlarını artırmasıyla beraber Türkiye'nin

dünya sektöründeki üstünlüğünü sektöre uğratabilecek gelişmeler yaşanabilir.

3.1.3. Fındık Tüketimi

TÜİK verilerine göre 2022/23 döneminde Türkiye'nin toplam fındık tüketimi 108 bin ton olup kişi başına tüketim ise 1,3 kg'dır. Son on yıllık dönem değerlendirildiğinde, ortalama toplam tüketim 109 bin ton, ortalama kişi başına tüketim ise 1,4 kg'dır. Sert kabuklu meyvelerde 2022/2023 piyasa döneminde en yüksek yeterlilik derecesi %683 oranı ile fındıkta gerçekleşmiştir (Tablo 20).

Tablo 20. Türkiye'nin pazarlama yıllarına göre fındık tüketimi ve yeterlilik derecesi

Piyasa yılı	İnsan tüketimi (ton)	Kişi başına tüketim (kg)	Yeterlilik derecesi (%)
2022/'23	107.589	1,3	683
2021/'22	117.218	1,4	561
2020/'21	115.612	1,4	553
2019/'20	132.291	1,6	564
2018/'19	111.132	1,4	445
2017/'18	129.328	1,6	502
2016/'17	97.727	1,2	413
2015/'16	105.645	1,3	588
2014/'15	82.708	1,1	523
2013/'14	90.037	1,2	586
2012/'13	90.740	1,2	699
2011/'12	88.243	1,2	468
2010/'11	92.727	1,3	622

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Ürün Denge Tabloları, 2024

3.1.4. Fındık Fiyatları

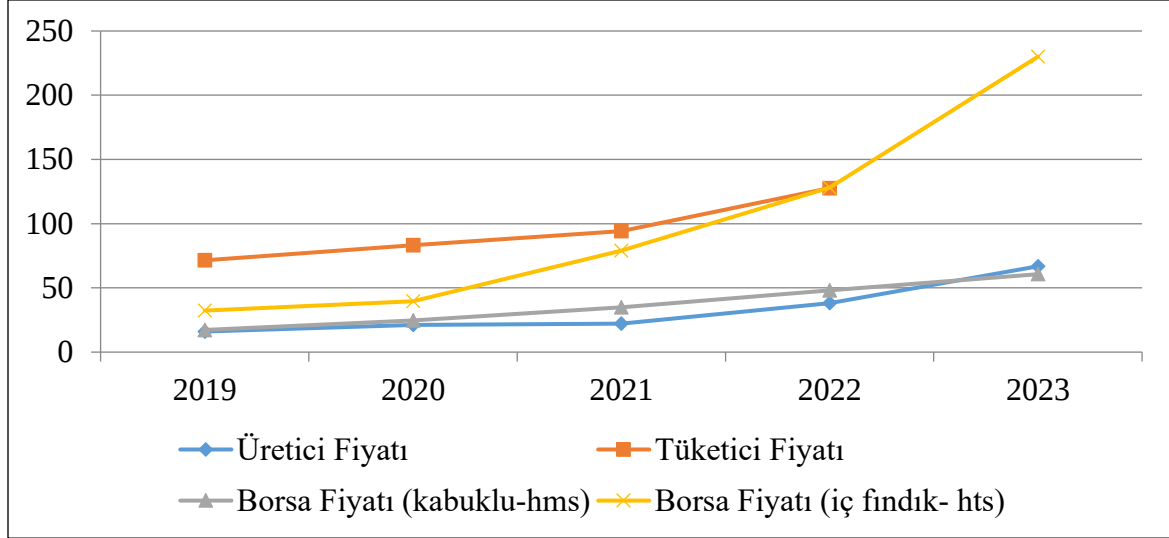
Fındık üretici fiyatlarında 2019-2023 yılları arasında 3,2 kat artış olmuştur. Son iki yıllık dönem ele alındığında fındık üretici fiyatlarında %75'lik bir artış gerçekleşmiştir. Tüketici fiyatlarında 2022 yılı dört aylık fındık içi fiyat ortalaması 127,70 TL/kg'dır. Tüketici fiyatı 2022 yılı mayıs ayından itibaren TÜİK tarafından açıklanmamaktadır. Borsa fiyatlarında kabuklu tombul fındık ve 13/15 mm iç fındık fiyatları değerlendirilmiştir. Kabuklu fındık fiyatları hazır müstahsil satış (HMS) fiyatları, iç fındık fiyatları ise hazır tacir satış (HTS) fiyatlarıdır. Borsa fiyatlarında 2019-2023 yılları arasında kabuklu fındıkta 2,5 kat, iç fındıkta ise 6,1 katlık bir artış gerçekleşmiştir. Son iki yıllık dönem ele alındığında, 2022-2023 yılları arasında,

kabuklu fındıkta %26'lık, iç fındıkta ise %80'lik bir artış olmuştur.

Fındıkta üretici fiyatı 2023 yılında 66,8 TL/kg, 2024 yılı değerlendirildiğinde ise (9 ay ort.) 112 TL/kg olarak gerçekleşmiştir.

TMO, fındık fiyatlarında görülen sert düşüşler sonrası 2017 yılı itibarıyla müdahale alımlarına başlamıştır. Kabuklu fındık alım fiyatları 2024 yılında; Giresun kalite kabuklu tombul fındık 132,0 TL/kg, Levante kalite kabuklu tombul fındık 130 TL/kg ve Sivri kalite kabuklu tombul fiyatı ise 125,0 TL/kg olarak belirlenmiştir. Ayrıca yüksek randımanlı fındığa (50 randımanın üzerindeki her +1 randıman için) 1,30 TL/kg ilave fiyat verilecektir.

Grafik 16. Türkiye’de fındık fiyatları (TL/kg, 2019-2023)

Kaynak: TÜİK, Giresun Ticaret Borsası, 2024

3.2. Antepfıstığı

3.2.1. Antepfıstığı Üretim Alanı ve Üretimi

Türkiye’de 2023 yılında Antepfıstığı üretim alanı 4,2 milyon da iken Antepfıstığı üretim miktarı ise 176 bin tondur. 2013-2023 dönemi göz önünde bulundurulduğunda; üretim alanında %49’luk bir artış söz konusu iken üretim miktarında %98’lik bir artış

meydana gelmiştir. Türkiye’de 2022 yılında 239 bin ton olarak gerçekleşen Antepfıstığı üretimi, 2023 yılında bir önceki yıla göre %26 oranında azalarak 176 bin ton olmuştur (Tablo 21).

Tablo 21. Türkiye’de Antepfıstığı üretim alanı ve üretim miktarı

Yıllar	Üretim alanı (bin da)	Üretim (bin ton)
2013	2.814	89
2014	2.823	80
2015	2.914	144
2016	3.134	170
2017	3.288	78
2018	3.545	240
2019	3.662	85
2020	3.818	296
2021	3.895	119
2022	4.087	239
2023	4.206	176

Kaynak: TÜİK, 2024

Türkiye’de Antepfıstığı üretiminde Şanlıurfa 60 bin ton ile ilk sırada yer alırken Gaziantep 55 bin ton ile ikinci, Siirt ise 33 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Antepfıstığı üretim alanında 1,6 milyon da ile Şanlıurfa ilk sırada yer alırken Gaziantep 1,4 milyon da ile ikinci, Siirt 401 bin da ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 22. İller bazında Antepfıstığı üretim alanı ve üretim miktarı (2023)

İller	Üretim alanı (bin da)	Üretim (bin ton)
Şanlıurfa	1.627	60
Gaziantep	1.427	55
Siirt	401	33
Adıyaman	301	8
Kahramanmaraş	95	4
Batman	129	3
Mersin	18	3
Diyarbakır	27	3
Kilis	75	3
Mardin	64	1
Diğer	41	4
Toplam	4.206	176

Kaynak: TÜİK, 2024

3.2.2. Antepfıstığı Dış Ticareti

Türkiye 2022/2023 döneminde 59 bin ton Antepfıstığı ihracatı gerçekleştirmiştir. Türkiye ihracatının %31'ini AB ülkelerine yapmıştır. Türkiye'nin bu sezonda gerçekleştirdiği Antepfıstığı ithalatı 52 bin ton olup bu ithalatın da %2'si AB ülkelerinden yapılmıştır (Tablo 23).

Tablo 23. Türkiye'nin Antepfıstığı ihracatı ve ithalatı (ton)

Piyasa yılı	İthalat	İthalat-AB	İhracat	İhracat-AB
2022/'23	51.560	1.060	58.521	18.044
2021/'22	23.000	827	64.780	27.266
2020/'21	20.132	345	50.820	19.941
2019/'20	198	117	11.986	5.111
2018/'19	19.417	479	39.101	16.910
2017/'18	218	82	6.575	3.166
2016/'17	150	120	12.736	6.414
2015/'16	118	118	13.887	6.739
2014/'15	52	42	4.971	2.586
2013/'14	277	57	5.633	2.886

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Ürün Denge Tabloları, 2024

Türkiye 2023 yılında 43 bin ton Antepfıstığı ithalatı gerçekleştirmiştir. Antepfıstığı ithalatının ilk sırasında 38 bin ton ile ABD yer almakta olup ithalatın %88'ini karşılamaktadır. ABD'yi yaklaşık 4 bin ton ile İran takip etmektedir (Tablo 24). Antepfıstığı ithalatı 2024 yılında (10 ay) 36 bin ton olarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 24. Türkiye'nin yıllara göre Antepfıstığı ithalatı (ton)

Ülkeler	2019	2020	2021	2022	2023
ABD	10.770	3.151	5.017	24.889	37.752
İran	3.819	9.767	9.507	2.791	3.719
Suriye	52	239	101	235	567
Kırgızistan	246	20	657	509	377
Almanya	5	0	5	56	130
Afganistan	24	55	215	129	113
Tacikistan	249	95	332	153	99
İtalya	90	0	26	214	83
Yunanistan	25	0	3	494	67
İspanya	20	0	10	16	40
Diğer	65	86	290	323	127
Toplam	15.365	13.414	16.163	29.810	43.075

Kaynak: TÜİK, 2024, GTIP: 80251, 80252.

Türkiye 2023 yılında 32 bin ton Antepfıstığı ihracatı gerçekleştirmiştir. Antepfıstığı ihracatının ilk sırasında 4,6 bin ton ile Irak yer almaktadır. Irak'ı 4 bin ton ile İtalya, 3,7

bin ton ile Almanya ve 2,2 bin ton ile Suriye takip etmektedir (Tablo 25). Antepfıstığı ihracatı 2024 yılında (10 ay) 34 bin ton olarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 25. Türkiye'nin yıllara göre Antepfıstığı ihracatı (ton)

Ülkeler	2019	2020	2021	2022	2023
Irak	1.143	439	924	2.344	4.641
İtalya	3.319	2.228	7.143	5.228	4.099
Almanya	1.555	1.388	2.505	3.375	3.651
Suriye	1.090	686	554	1.049	2.197
İran	178	88	25	1.058	2.030
Libya	516	462	1.383	1.130	1.921
Cezayir	626	482	499	513	1.265
Kazakistan	200	0	5	376	1.255
Rusya	81	406	536	2.068	1.094
Ürdün	522	528	1.332	1.030	1.077
Diğer	6.721	8.907	8.488	6.834	8.703
Toplam	15.951	15.614	23.394	25.003	31.935

Kaynak: TÜİK, 2024, GTIP: 80251, 80252.

3.2.3. Antepfıstığı Tüketimi

TÜİK verilerine göre 2022/23 döneminde Türkiye'nin toplam Antepfıstığı tüketimi 217 bin ton olup kişi başına tüketim ise 2,5 kg'dır. Son on yıllık dönem değerlendirildiğinde, ortalama toplam

tüketim 129 bin ton, ortalama kişi başına tüketim ise 1,6 kg'dır (Tablo 26). Antepfıstığında 2022/2023 piyasa döneminde yeterlilik derecesi %103'tür (Tablo 26).

Tablo 26. Türkiye'nin pazarlama yıllarına göre Antepfıstığı tüketimi ve yeterlilik derecesi

Piyasa yılı	İnsan tüketimi (ton)	Kişi başına tüketim (kg)	Yeterlilik derecesi (%)
2022/'23	217.292	2,5	103
2021/'22	71.607	0,8	156
2020/'21	247.947	3,0	112
2019/'20	68.244	0,8	117
2018/'19	205.743	2,5	109
2017/'18	66.905	0,8	109
2016/'17	147.037	1,8	108
2015/'16	121.566	1,5	111
2014/'15	70.158	0,9	107
2013/'14	77.788	1,0	107
2012/'13	125.856	1,7	112
2011/'12	101.843	1,4	103
2010/'11	118.488	1,6	102

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Ürün Denge Tabloları, 2024

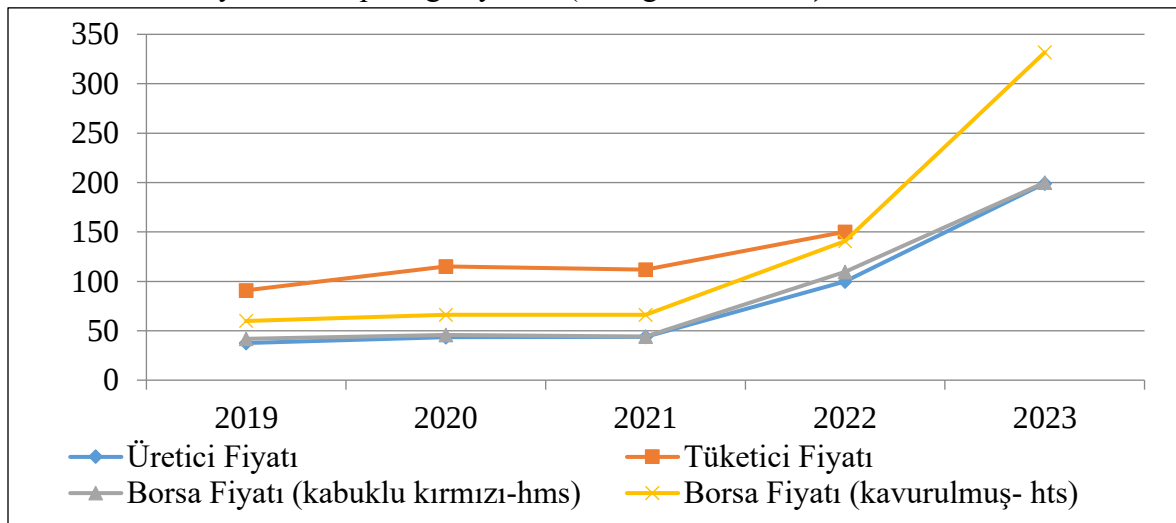
3.2.4. Antepfıstığı Fiyatları

Antepfıstığı üretici fiyatlarında 2019-2023 yılları arasında 4,3 kat artış olmuştur. Son iki yıllık dönem ele alındığında Antepfıstığı üretici fiyatlarında %99,7'lik bir artış gerçekleşmiştir. Borsa fiyatlarında kabuklu kırmızı ve kavrulmuş Antepfıstığı fiyatları değerlendirilmiştir. Kabuklu kırmızı fiyatları hazır müstahsil satış (HMS) fiyatları, kavrulmuş fiyatları ise hazır tacir satış (HTS) fiyatlarıdır. Borsa fiyatlarında 2019-2023 yılları arasında kabuklu kırmızı Antepfıstığında 3,8 kat, kavrulmuş fıstıkta ise 4,5 katlık bir artış gerçekleşmiştir. Son

iki yıllık dönem ele alındığında, 2022-2023 yılları arasında, kabuklu kırmızı da %83'lük, kavrulmuş ise %136'lık bir artış olmuştur.

Antepfıstığı 2023 yılı üretici fiyatı 198 TL/kg olarak gerçekleşmiştir. Antepfıstığı üretici ve tüketici fiyatları 2024 yılı değerlendirildiğinde; ortalama üretici fiyatı (9 ay ort.) 269 TL/kg, tüketici fiyatı ise 2022 yılı Mayıs ayından itibaren TÜİK tarafından açıklanmamakta olup ilk dört ayın ortalaması da 150 TL/kg olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 17. Türkiye'de Antepfıstığı fiyatları (TL/kg, 2019-2023)

Kaynak: TÜİK, Gaziantep Ticaret Borsası, 2024

3.3. Ceviz

3.3.1. Ceviz Üretim Alanı ve Üretimi

Türkiye’de 2023 yılında ceviz üretim alanı 1,7 milyon da iken ceviz üretim miktarı ise 360 bin tondur. 2013-2023 dönemi göz önünde bulundurulduğunda; üretim alanında %6’lık bir artış söz konusu iken üretim

miktarında %18’lik bir artış meydana gelmiştir. Türkiye’de 2023 yılında ceviz üretimi bir önceki yıla göre %7 oranında artarak 360 bin ton olmuştur (Tablo 27).

Tablo 27. Türkiye’de ceviz üretim alanı ve üretim miktarı

Yıllar	Üretim alanı (bin da)	Üretim (bin ton)
2013	639	212
2014	694	181
2015	718	190
2016	869	195
2017	920	210
2018	1.118	215
2019	1.246	225
2020	1.418	287
2021	1.535	325
2022	1.665	335
2023	1.741	360

Kaynak: TÜİK, 2024

Türkiye’de ceviz üretiminde Kahramanmaraş, Bursa ve Bilecik 18’er bin ton ile ilk sıralarda yer alırken Denizli, İzmir, Mersin ve Çanakkale 15’er bin ton ile

takip etmektedir. Üretim alanında Denizli 128 bin da ile ilk sırada yer alırken Manisa 114 bin da ile ikinci, Kahramanmaraş 110 bin da ile üçüncü sıradadır.

Tablo 28. İller bazında ceviz üretim alanı ve üretim miktarı (2023)

İller	Üretim alanı (bin da)	Üretim (bin ton)
Kahramanmaraş	110	18
Bursa	94	18
Bilecik	58	18
Denizli	128	15
İzmir	36	15
Mersin	37	15
Çanakkale	45	15
Balıkesir	102	14
Tokat	45	12
Manisa	114	10
Diğer	972	210
Toplam	1.741	360

Kaynak: TÜİK, 2024

3.3.2. Ceviz Dış Ticareti

Türkiye 2022/2023 döneminde 42 bin ton ceviz ihracatı gerçekleştirmiştir. Türkiye ihracatının %3'ünü AB ülkelerine yapmıştır. Türkiye'nin bu sezonda gerçekleştirdiği ceviz ithalatı 120 bin ton olup bu ithalatın da yaklaşık %1'i AB ülkelerinden yapılmıştır (Tablo 29).

Tablo 29. Türkiye'nin ceviz ihracatı ve ithalatı (ton)

Piyasa yılı	İthalat	İthalat-AB	İhracat	İhracat-AB
2022/'23	120.379	754	41.591	1.103
2021/'22	92.526	47	34.889	4.322
2020/'21	100.095	148	33.747	1.492
2019/'20	90.525	408	8.180	857
2018/'19	103.345	1.202	30.330	1.350
2017/'18	77.382	213	7.185	1.667
2016/'17	66.008	1.493	8.167	544
2015/'16	63.800	5.173	7.917	60
2014/'15	34.285	4.084	8.407	274
2013/'14	30.479	2.906	14.171	424

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Ürün Denge Tabloları, 2024

Türkiye 2023 yılında 99 bin ton ceviz ithalatı gerçekleştirmiştir. Ceviz ithalatının ilk sırasında 45 bin ton ile ABD yer almakta olup ithalatın %46'sını karşılamaktadır. ABD'yi 29 bin ton ile Şili, 9 bin ton ile Çin ve 5 bin ton ile İran takip etmektedir. Ceviz ithalatı 2024 yılında (10 ay) 83 bin ton olarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 30. Türkiye'nin yıllara göre ceviz ithalatı (ton)

Ülkeler	2019	2020	2021	2022	2023
ABD	31.747	29.520	35.066	33.057	45.182
Şili	18.578	11.312	17.984	22.202	28.973
Çin	7.654	12.776	16.707	16.157	9.375
İran	4.765	1.514	3.447	5.339	4.584
Ukrayna	27.059	9.161	3.049	3.360	3.962
Moldova	2.473	370	458	1.297	2.148
Özbekistan	8.234	6.232	8.504	107	1.873
Arjantin	1.901	525	679	522	880
Avustralya	-	432	597	1.055	875
Portekiz	-	-	-	-	361
Diğer	2.620	821	807	1.490	447
Toplam	105.031	72.663	87.300	84.587	98.660

Kaynak: TÜİK, 2024, GTIP: 80231, 80232.

Türkiye 2023 yılında 34 bin ton ceviz ihracatı gerçekleştirmiştir. Ceviz ihracatının ilk sırasında 16 bin ton ile Irak yer almaktadır. Irak'ı 6 bin ton ile Cezayir, 4 bin ton ile Suriye takip etmektedir. Ceviz ihracatı 2024 yılında (10 ay) 25 bin ton olarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 31. Türkiye'nin yıllara göre ceviz ihracatı (ton)

Ülkeler	2019	2020	2021	2022	2023
Irak	10.714	9.579	7.392	10.728	15.951
Cezayir	691	624	239	2.092	5.712
Suriye	1.898	1.531	1.975	3.473	4.259
Türkmenistan	3	75	33	95	1.326
İran	2.385	191	138	606	987
Kazakistan	40	0	0	149	851
Mısır	378	645	984	608	817
Azerbaycan	2.550	3.653	3.942	3.050	435
Libya	175	147	662	874	381
Rusya	22	60	0	184	345
Diğer	3.933	5.004	6.332	5.669	3.120
Toplam	22.790	21.510	21.697	27.528	34.184

Kaynak: TÜİK, 2024, GTIP: 80231, 80232.

3.3.3. Ceviz Tüketimi

TÜİK verilerine göre 2022/23 döneminde Türkiye'nin toplam ceviz tüketimi 396 bin ton olup kişi başına tüketim ise 4,6 kg'dır. Son on yıllık dönem değerlendirildiğinde, ortalama toplam tüketim 283 bin ton, ortalama kişi başına tüketim ise 3,5 kg'dır. Cevizde 2022/2023 piyasa döneminde yeterlilik derecesi %81'dir (Tablo 32).

Tablo 32. Türkiye'nin pazarlama yıllarına göre ceviz tüketimi ve yeterlilik derecesi

Piyasa yılı	İnsan tüketimi (ton)	Kişi başına tüketim (kg)	Yeterlilik derecesi (%)
2022/'23	396.010	4,6	81
2021/'22	365.841	4,3	85
2020/'21	337.865	4,0	81
2019/'20	294.698	3,5	73
2018/'19	276.066	3,4	74
2017/'18	268.553	3,3	74
2016/'17	242.205	3,0	77
2015/'16	235.531	3,0	77
2014/'15	197.489	2,5	87
2013/'14	217.996	2,8	93
2012/'13	220.914	2,9	88
2011/'12	206.394	2,8	85
2010/'11	192.890	2,6	88

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Ürün Denge Tabloları, 2024

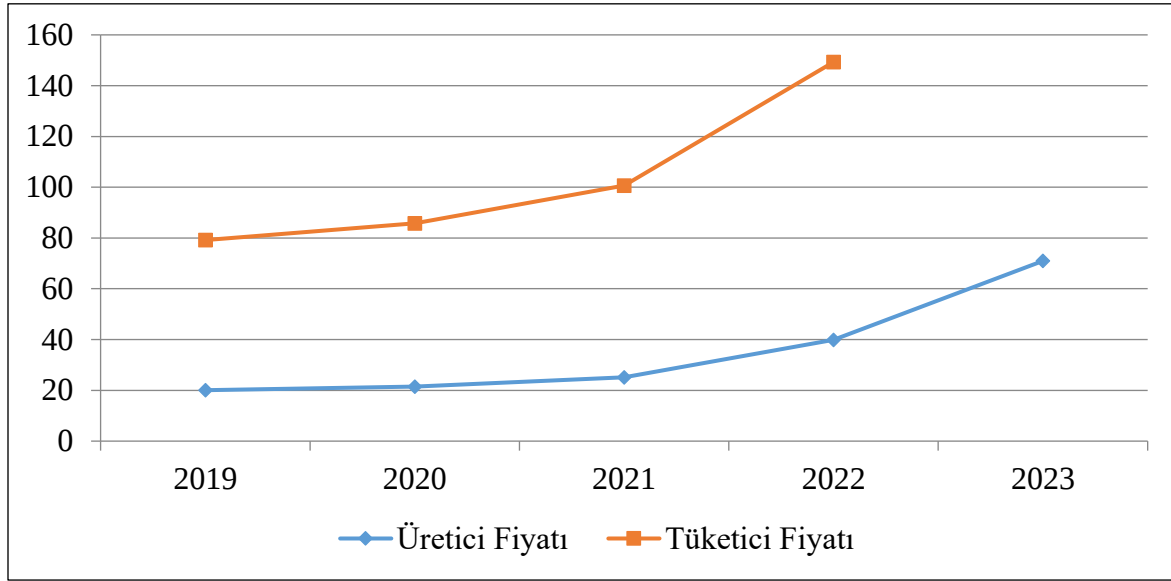
3.3.4. Ceviz Fiyatları

Ceviz üretici fiyatlarında 2019-2023 yılları arasında 2,5 kat artış olmuştur. Son iki yıllık dönem ele alındığında ceviz üretici fiyatlarında %78'lik bir artış gerçekleşmiştir.

Ceviz 2023 yılı üretici fiyatı 71 TL/kg olarak açıklanmıştır. Ceviz üretici fiyatları 2024

yılı değerlendirildiğinde; ortalama üretici fiyatı (9 ay ort.) 115 TL/kg, tüketici fiyatı ise 2022 yılı mayıs ayından itibaren TÜİK tarafından açıklanmamakta olup ilk dört ayın ortalaması da 149 TL/kg olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 18. Türkiye’de ceviz fiyatları (TL/kg, 2019-2023)

Kaynak: TÜİK, 2024

3.4. Destekler

Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Fiskobirlik) 1938 yılında kurulmuş olup kuruluşundan 1964 yılına kadar kendi adına fındık alımı yapıp değerlendirmiştir. Fındık devlet tarafından ilk kez 1964 yılında desteklenmiş ve taban fiyatı uygulanmıştır. Fiskobirlik ve bağlı kooperatifler tarafından 1964-1994 yılları arasında hazine adına alım gerçekleştirilmiş ve fındık 1994 yılında destekleme kapsamından çıkarılmıştır. Ancak 1994-2000 döneminde Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan (DFİF) kredi kullanılarak fındık alımı gerçekleştirilmiştir. Fiskobirlik 2002 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile Hazine adına fındık alımı yapmış olup 2003-2006 yılları arasında ise kendi adına alım yapmıştır. TMO'da 2006-2009

yılları arasında fındık alımını gerçekleştirmiştir. Desteklemeler, 2009-2014 dönemlerinde Telafi Edici Ödeme şeklinde yürütülmüş olup 2009 yılından itibaren ise Alan Bazlı Destekleme şeklinde devam etmektedir.

30/01/2013 tarih 28544 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2013/4245 sayılı "Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Karar", 22/11/2001 tarihli ve 2001/3267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Fındık Alanlarının Tespitine Dair Karar'da belirlenen ve ruhsat verilen sahalarda fındık yetiştiriciliği yapan fındık üretici belgesine sahip, kamu kurum

ve kuruluşları hariç gerçek ve tüzel kişilere; 2012 yılı ürünü için 150 TL/da, 2013 yılı ürünü için 160 TL/da ve 2014 yılı ürünü için 170 TL/da alan bazlı gelir desteği, Fındık Alanlarının Tespitine Dair Kararın birinci maddesinde belirtilen il ve ilçelerdeki, birinci sınıf, ikinci sınıf ve %6'dan daha az eğimli üçüncü sınıf tarım arazilerinde ruhsatsız fındık bahçelerini sökerek alternatif ürüne geçen kamu kurum ve kuruluşları hariç gerçek ve tüzel kişilere; 2012-2014 yılları arasında 2012 yılı için başvurulara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci ve üçüncü yıllarda ise her bir yıl için 150 TL/da olmak üzere üç yılda toplam 600 TL/da, 2013 yılı için başvurulara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci yıl için 150 TL/da olmak üzere

iki yılda toplam 450 TL/da, 2014 yılı için başvurulara 300 TL/da, ödeme yapılması hususları da karara bağlanmıştır.

Fındıkta alan bazlı destek olarak 2024 yılında 170 TL/da verilmektedir. Aynı zamanda diğer ürünlerde de verilmekte olan mazot desteği (103 TL/da) ve gübre desteği (35 TL/da) olmak üzere toplamda 138 TL/da destek verilmektedir.

Antepfıstığı ve cevize, mazot desteği (103 TL/da) ve gübre desteği (35 TL/da) olmak üzere toplamda 138 TL/da destek verilmektedir. Sertifikalı fidan/fide kullanım desteği olarakta; standart 400 TL/da, sertifikalı 1.000 TL/da olarak açıklanmıştır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye’de 2023 yılında fındık üretimi bir önceki yıla göre %15 oranında azalarak 650 bin olarak gerçekleşmiştir. TÜİK Bitkisel Üretim 2.Tahminine göre 2024 yılında fındık üretiminin %10 artarak 718 bin ton olacağı tahmin edilmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı’nın (TOB) 2024 yılı için yaptığı rekolte tahmininde, en önemli fındık zararlılarından biri olan kahverengi kokarca böceğinin bölgede etkili olması sebebiyle bir sapma görülebilir. Karadeniz Bölgesi geneli etkilenmiş olmakla birlikte özellikle üretimde lider olan Ordu İli çok etkilenmiştir. TOB 2023-2025 dönemlerini kapsayan Kahverengi Kokarca Eylem Planı hazırlamıştır. Bakanlığın İl ve İlçe teşkilatı bu plan çerçevesinde zararlıyla yoğun bir şekilde mücadele etmektedir. Üreticilerin uyarı ve önerilere göstereceği duyarlılık bu zararlıyla olan mücadele de büyük önem arz etmektedir.

Doğu Karadeniz’den Batı Karadeniz’e doğru geniş bir yelpazede fındık üretimi gerçekleştirilmektedir. Ancak bu genişleme sadece fındık yetiştiriciliği için uygun eğimli arazilerde gerçekleşmemiş, daha kârlı ve yılda birden fazla ürün alınabilecek verimli arazilerde de fındık dikimi gerçekleştirilmiştir. Bu durum verimli arazilerin etkin kullanılamaması problemini ortaya çıkarmıştır. Bu sorunun çözümüne yönelik alternatif ürün desteği getirilmiştir. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi’nde arazi yapısı, toprak yapısı gibi etkenlerden dolayı alternatif ürünler olarak sunulan ürünler fındık kadar üreticileri cezbetmemektedir. Fındık, bakım yönünden ve pazarlama açısından diğer ürünlere göre üreticilere daha cazip gelmektedir.

Fındık fiyatlarının serbest piyasa koşullarında oluşması istenmiş, birlik veya

kamu kuruluşlarınca müdahale edilmesinin önüne geçilmiştir. Piyasada etkinliğini artırmak isteyen firmalar hasat sonrası fındık alım fiyatları açıklayarak fındık alımı gerçekleştirmektedir. Küçük işletmeler olarak tabir edilen birkaç dönüm araziye sahip işletmeler, hasat sonrası ürünlerini muhafaza edecek depo koşulları olmadığı için ve fiyatlarında nasıl şekilleneceği öngörülemediğinden firmaların açıkladığı fiyat üzerinden ürünlerini elden çıkarmak durumunda kalmaktadırlar. Kamu tarafından yetkili kuruluş olan TMO 2017 yılından itibaren alım fiyatı açıklamakta, ancak açıklanan süreç içerisinde oluşan boşluktan firmalar ve aracılar çoktan yararlanmış olmaktadır. Bu firmalar üreticiden aldıkları fındığı piyasanın koşullarına göre işleyerek veya piyasaya arz ederek piyasada etkin rol oynamaktadır. Ancak 2019 yılından itibaren T.C. Cumhurbaşkanı tarafından açıklanan hasat öncesi fındık müdahale alım fiyatları ile bu tarz sorunların önüne geçilmiştir.

Türkiye’nin fındık veriminde yıllara göre önemli dalgalanmalar görülmektedir. Verimdeki bu dalgalanma, fındık bitkisinde görülen periyodisiten kaynaklanmaktadır. Ancak verimi; iklim şartları, gerekli bakım işlemlerinin ya hiç ya da yeterince yapılmaması gibi faktörler etkilemekle birlikte, verim ile ilgili en önemli sorun, üretimin de yoğun olduğu Doğu Karadeniz Bölgesinde fındık bahçelerinin önemli bir kısmının 50-100 yıllık olması, dolayısıyla ekonomik ömrünü tamamlamasıdır. Fındık bahçelerinin yenilenmesi gerekmektedir. Bahçeler yenilenirken de küresel ısınmanın etkisi (sıcaklık, yağış rejimi, vs. gibi iklim değişiklikleri) göz önünde bulundurularak, uzun yıllar fındıktan yüksek verim alma amacıyla fındık bahçelerinin hangi rakımlarda oluşturulması gerektiği iyi

planlanmalıdır. Bir diğer husus bahçeler yenilenirken ormanlık alanların tahribine yönelik hassasiyet gösterilerek yenilenmelidir. Ayrıca verimde ciddi kayıplara sebep olan hastalık (bakteriyel yanıklık, külleme, dal kanseri, kök çürüklükleri) ve zararlıların (findık kurdu, findık kozalak akarı, yeşil kokarca ve son zamanlarda kahverengi kokarca) iklim değişikliğinin de etkisiyle birlikte nasıl bir seyir izleyeceği ve ne gibi önlemler alınması gerektiği, üzerinde durulması gereken önemli konulardır. Hem bahçelerin yenilenmesinin tespiti, planlaması hem de hastalık ve zararlılarla mücadele konusu; üniversiteler, araştırma enstitüleri, tarım ve orman il müdürlüklerinin koordinasyonunda yapılması gerekmektedir.

Avrupa Birliği; İtalya, İspanya, Yunanistan, Fransa ve Portekiz gibi üye ülkelerde sert kabuklu meyve üreticilerine yaptığı destekler ile findık üretimini artırmaya çalışmaktadır. Ayrıca Almanya izlediği politikalarla Arjantin, Azerbaycan, Gürcistan gibi ülkelerde findık üretimine sağladığı mali desteklerle teşvik etmekte olup Türkiye'nin bu piyasadaki üstünlüğünü kırmaya çalışmaktadır. Türkiye bir yandan verimi arttırmaya yönelik çözüm odaklı uygulamaları amaçlaması gerekirken bir yandan da farklı pazarlama stratejileri geliştirmek durumundadır. Özellikle Çin, Hindistan gibi uzak doğu ülkelerine yönelik Türk Fındığı markası adı altında fuar ve etkinliklerle tanıtımına yönelik icraatlar olmalı, mevcut girişimler sıklaştırılmalı ve desteklenmelidir. Farklı pazarlama kanalları yaratılarak hem ihracatı arttırmaya yönelik hem de alternatif pazar alanları oluşturulabilir.

Türkiye'de 2023 yılında Antepfıstığı üretimi 176 bin ton olarak gerçekleşmiştir. TÜİK Bitkisel Üretim 2. Tahminine göre 2024

yılında Antepfıstığı üretiminin %118 artarak 383 bin ton olacağı tahmin edilmektedir. Antepfıstığı üretiminde geçen yıl bir önceki yıla göre düşüş görülmesiyle beraber fiyatlar çok yükselmiş ve üreticileri, piyasayı beklenilenin de üzerinde tatmin edici bir dönem olmuştur. Bu yıl üretimde tahmin edilen yüksek bir artış piyasada fiyatların düşük bir seyir izlemesine neden olabilir.

Türkiye'de 2023 yılında ceviz üretimi 360 bin ton olarak gerçekleşmiştir. TÜİK Bitkisel Üretim 2.Tahminine göre 2024 yılında ceviz üretiminin %21 artarak 436 bin ton olacağı tahmin edilmektedir. Türkiye 2022 yılı dünya ceviz üretim alanında ikinci, dünya ceviz üretiminde de dördüncü sırada yer almıştır. Dünyada önemli üretici ülkelerden olup ihracat da gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte iç talebi karşılayamamasından ötürü ithalat da yapmaktadır. Üretimdeki artış oranı talebi karşılayamaması durumunda ithalatta artış devam edebilir.

EK TABLOLAR

Ek Tablo 1. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim miktarı (ton)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ordu	84.874	200.938	93.030	213.572	180.397	217.226	197.230	167.397	239.935	198.841
Samsun	73.544	90.857	67.855	96.240	66.363	137.841	123.555	116.795	111.701	112.536
Sakarya	94.895	82.708	77.279	88.840	78.300	102.123	91.397	96.173	98.469	82.581
Giresun	31.567	105.023	37.591	93.339	46.395	84.766	84.167	83.488	92.305	72.060
Düzce	69.503	69.344	54.493	74.350	52.686	85.688	57.330	75.688	83.052	66.647
Zonguldak	30.148	22.572	28.428	30.932	18.533	45.025	23.113	53.033	33.762	38.499
Trabzon	31.065	39.126	28.978	41.594	34.271	53.946	40.315	44.041	52.461	29.505
Bartın	6.688	6.765	7.153	5.972	3.072	6.046	5.868	6.046	12.987	13.154
Kocaeli	7.323	7.530	7.033	11.898	12.509	13.395	14.113	12.230	14.165	12.406
Kastamonu	4.231	5.213	5.769	6.210	6.226	7.918	9.658	7.057	6.922	5.677
Artvin	9.346	6.314	5.022	4.149	5.789	5.297	3.744	5.185	5.174	4.521
Tokat	506	3.511	1.921	1.869	2.342	2.627	3.293	3.387	3.396	3.194
İstanbul	985	993	830	791	2.622	4.942	4.322	4.442	3.185	2.868
Bitlis	380	110	523	488	318	581	652	513	904	1.997
Sinop	1.078	1.175	1.080	1.118	808	2.125	1.463	1.631	1.544	1.423
Rize	1.122	1.303	881	1.331	1.710	2.910	1.404	2.672	1.296	1.266
Bolu	364	366	228	225	1.108	1.333	1.245	2.397	1.693	999
Gümüşhane	878	723	483	500	697	861	1231	1.126	1.110	824
Bursa	721	662	692	684	289	561	590	412	621	663
Balıkesir	132	130	118	110	70	93	72	63	48	66
Çanakkale	70	79	106	109	70	156	15	64	66	62
Bilecik	45	43	27	27	14	24	23	15	34	32
Kahramanmaraş	267	267	254	361	212	282	41	31	31	32
Amasya	8	21	6	30	19	45	36	20	27	30
Denizli	34	45	45	46	32	43	39	19	19	22

Ek Tablo 1. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim miktarı (ton) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kırklareli	32	30	29	13	5	5	15	18	19	21
Isparta	106	52	49	50	44	43	44	16	18	16
Yalova	9	20	14	10	5	9	10	10	15	15
Osmaniye	-	-	-	53	35	86	4	9	9	10
Antalya	50	50	48	49	32	8	1	9	9	9
Sivas	17	17	16	22	13	16	2	2	9	8
Afyonkarahisar	3	4	6	5	3	10	0	2	3	4
Kütahya	2	2	4	7	5	8	2	2	3	3
Aydın	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2
Muğla	-	-	-	-	0	0	0	1	2	2
Hatay	7	7	7	4	3	3	1	1	1	2
Tekirdağ	-	-	-	-	0	0	1	1	1	1
Adana	-	-	-	-	0	0	0	0	1	1
Uşak	-	-	0	0	1	2	2	2	1	0
Toplam	450.000	646.000	420.000	675.000	515.000	776.046	665.000	684.000	765.000	650.000

Kaynak: TÜİK, 2024

Ek Tablo 2. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim alanı (Toplu meyveliklerin alanı (dekar))

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ordu	2.271.828	2.271.830	2.270.923	2.270.923	2.271.076	2.273.114	2.272.188	2.272.258	2.272.158	2.272.158
Samsun	895.936	906.229	936.087	936.182	1.145.240	1.164.384	1.165.739	1.168.039	1.206.479	1.210.679
Giresun	1.171.369	1.171.112	1.170.872	1.171.020	1.171.903	1.177.780	1.178.010	1.176.390	1.177.290	1.177.290
Sakarya	721.734	725.981	727.976	730.838	734.424	743.486	750.992	794.552	789.135	792.272
Trabzon	654.317	653.498	655.525	655.524	655.074	655.353	655.972	652.224	651.799	652.379
Düzce	626.850	626.850	626.850	631.440	631.640	631.650	632.200	632.030	632.030	632.465
Zonguldak	235.914	235.929	236.185	238.342	239.946	257.695	259.058	264.632	264.329	265.019
Kocaeli	79.657	80.617	79.813	79.808	79.801	2.273.114	82.500	82.794	88.301	94.946
Artvin	86.648	86.648	86.943	88.051	88.069	89.790	82.110	82.428	82.482	82.562
Kastamonu	74.709	74.709	82.268	83.823	83.881	82.440	82.583	77.511	77.467	82.060
Bartın	60.000	60.000	59.375	59.375	61.815	1.177.780	62.430	63.780	76.600	78.810
Tokat	27.520	28.020	28.120	28.220	28.220	1.164.384	29.020	29.020	29.040	29.040
İstanbul	21.856	21.861	21.861	21.867	21.867	655.353	21.867	21.867	21.869	21.832
Sinop	16.764	17.014	17.014	17.209	17.209	631.650	17.224	17.424	17.444	19.284
Rize	36.068	36.068	25.389	24.389	23.389	743.486	18.375	18.375	17.271	17.330
Bolu	10.888	10.888	12.016	12.330	12.840	257.695	13.805	14.235	14.530	16.887
Gümüşhane	8.220	8.020	8.000	8.100	8.100	89.790	8.050	8.070	8.240	8.240
Bitlis	4.000	4.000	2.500	2.500	2.500	81.797	5.450	5.870	6.105	6.400
Bursa	5.386	5.114	4.842	4.759	4.794	82.440	4.815	4.628	4.512	4.238
Kahramanmaraş	600	600	600	600	622	62.005	1.322	1.307	1.307	1.308
Amasya	0	50	55	250	250	21.867	391	391	513	571
Balıkesir	320	326	314	302	306	23.689	301	321	301	440
Çanakkale	360	360	377	377	380	28.220	397	397	404	408
Bilecik	143	143	98	98	98	17.214	93	79	195	193
Kırklareli	166	156	156	62	57	5.000	100	131	134	135
Yalova	9	108	108	72	72	13.579	80	78	81	81
Isparta	77	74	65	62	58	8.100	70	78	78	77
Osmaniye	-	-	-	25	25	25	25	50	55	57
Kütahya	30	30	40	43	42	4.886	53	58	56	56

Ek Tablo 2. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık üretim alanı (Toplu meyveliklerin alanı (dekar)) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Antalya	0	0	0	0	0	0	21	22	52	52
Adana	-	-	-	0	0	0	0	0	44	44
Sivas	29	29	29	29	29	622	29	29	29	29
Tekirdağ	-	-	-	-	9	9	12	12	23	27
Uşak	-	-	20	20	25	25	25	25	25	25
Erzincan	-	-	-	-	-	-	10	21	21	21
Burdur	-	-	-	-	6	57	13	13	17	16
Aydın	-	-	15	15	15	12	12	17	17	15
Denizli	15	15	15	15	15	97	15	20	15	15
Afyonkarahisar	0	0	0	0	11	11	11	11	11	11
Muğla	-	-	-	-	6	6	6	6	6	6
Hatay	0	0	0	0	0	0	0	5	5	5
Ankara	-	-	-	-	-	-	3	3	3	3
Toplam	7.011.413	7.026.279	7.054.451	7.066.670	7.283.808	7.344.087	7.345.377	7.389.201	7.440.473	7.467.486

Kaynak: TÜİK, 2024

Ek Tablo 3. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık verimi (kg/meyve veren ağaç)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	0	10	8	8
Denizli	10	12	15	15	15	10	12	11	5	5
Çanakkale	5	6	7	9	9	6	13	1	5	5
Sivas	7	10	10	9	13	8	9	1	1	5
Adana	-	-	-	-	-	-	0	0	0	5
Balıkesir	10	10	9	8	7	5	6	5	4	4
Kocaeli	4	4	4	4	3	4	4	4	3	4
Yalova	4	4	4	3	3	1	3	3	3	4
Gümüşhane	2	2	2	1	1	2	2	3	3	3
Tokat	3	1	4	2	1	2	2	3	3	3
Antalya	19	20	20	19	20	13	5	0	3	3
Bilecik	6	6	6	5	5	3	5	4	2	3
Bursa	3	3	3	3	3	1	3	3	2	3
Düzce	2	2	2	2	2	2	3	2	2	3
Kırklareli	5	3	3	3	3	2	2	2	2	3
Bartın	2	2	2	2	2	1	2	2	2	3
Muğla	-	-	-	-	-	0	0	0	1	3
İstanbul	1	1	1	1	1	2	3	3	3	2
Bolu	3	2	2	2	2	2	2	2	3	2
Zonguldak	1	2	1	2	2	1	3	1	3	2
Isparta	10	11	5	5	5	5	5	5	2	2
Amasya	4	5	7	2	2	1	4	3	2	2
Sakarya	2	3	2	2	2	2	3	2	2	2
Samsun	2	2	2	2	2	1	3	2	2	2
Sinop	2	2	1	1	1	1	3	2	2	2
Aydın	-	-	-	4	3	2	2	2	2	2
Artvin	5	3	2	2	2	2	2	2	2	2
Kastamonu	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Osmaniye	-	-	-	-	59	39	30	1	2	2

Ek Tablo 3. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre fındık verimi (kg/meyve veren ağaç) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Trabzon	2	1	1	1	1	1	2	1	2	2
Afyonkarahisar	14	12	16	15	10	6	13	0	2	2
Ordu	1	1	2	1	2	1	2	1	1	2
Bitlis	15	10	10	10	9	6	1	1	1	2
Giresun	1	1	2	1	2	1	1	1	1	2
Uşak	-	-	-	0	0	2	4	4	4	1
Rize	1	1	1	1	1	2	3	2	3	1
Kahramanmaraş	15	11	11	11	15	9	12	2	1	1
Hatay	12	12	12	12	8	5	5	2	1	1
Kütahya	3	1	1	2	3	2	3	1	1	1

Kaynak: TÜİK, 2024

Ek Tablo 4. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre Antepfıstığı üretim miktarı (ton)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Şanlıurfa	21.494	47.848	48.106	28.507	100.107	31.931	124.534	38.576	107.034	59.848
Gaziantep	17.231	53.109	75.298	14.762	90.183	26.343	100.538	38.443	55.939	54.575
Siirt	15.228	11.221	6.713	7.944	11.301	12.208	25.624	26.371	30.611	32.519
Adıyaman	9.704	15.368	18.758	10.440	24.015	2.667	25.112	5.907	27.148	7.592
Kahramanmaraş	2.438	2.197	6.124	3.704	3.953	1.012	5.451	1.217	3.765	4.325
Batman	692	1.654	1.518	1.206	960	1.037	1.203	963	2.296	3.440
Mersin	1.232	1.156	1.171	593	783	1.472	2.720	2.060	3.082	3.135
Diyarbakır	1.511	1.408	2.224	1.775	1.235	454	899	816	1.312	2.627
Kilis	2.349	2.271	2.183	3.217	4.304	2.169	5.022	1.307	2.593	2.531
Mardin	1.213	1.659	1.921	1.397	648	1.123	1.254	442	1.075	1.220
Manisa	2.045	1.825	1.925	1.474	983	1.298	1.261	1.152	1.224	1.216
Çanakkale	769	691	714	547	201	727	627	562	967	823
Aydın	435	384	418	302	170	318	344	326	360	535
İzmir	1.281	1.179	1.160	898	516	889	830	429	726	513
Şırnak	30	43	45	19	14	15	39	41	275	257
Malatya	92	198	206	131	64	113	107	124	210	189
Denizli	718	403	131	98	65	73	87	74	108	107
Karaman	371	324	197	158	72	33	69	71	71	71
Balıkesir	119	101	103	53	32	63	156	58	61	63
Uşak	88	79	83	62	42	70	62	53	75	54
Tunceli	22	20	132	93	51	50	48	40	40	51
Çorum	57	52	57	44	30	34	35	33	48	46
Konya	44	44	30	23	14	24	24	25	45	45
Ankara	18	15	82	62	41	42	50	21	21	42
Muğla	207	172	132	97	40	624	38	36	50	29

Ek Tablo 4. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre Antepfıstığı miktarı (ton) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Sivas	134	205	232	149	78	75	73	25	28	28
Antalya	20	18	30	18	12	21	20	17	21	21
Elazığ	55	78	73	56	37	41	44	45	21	21
Kütahya	252	149	126	85	13	14	26	25	21	18
Bitlis	28	26	4	3	2	5	42	57	14	12
Burdur	7	6	7	5	4	4	11	6	7	8
Hakkâri	33	29	28	35	13	34	7	7	7	8
Amasya	-	-	-	-	-	-	-	2	8	6
Eskişehir	20	13	14	11	8	7	6	7	8	6
Hatay	10	9	7	1	1	1	3	4	4	6
Van	0	-	-	-	-	-	-	4	5	5
Bursa	16	14	13	10	3	3	4	4	4	3
Nevşehir	0	4	5	4	2	3	4	3	3	3
Karabük	26	21	22	15	1	2	2	2	2	2
Afyonkarahisar	2	1	1	1	1	1	0	0	0	0
Aksaray	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0
Erzincan	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Isparta	8	5	6	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	80.000	144.000	170.000	78.000	240.000	85.000	296.376	119.355	239.289	176.000

Kaynak: TÜİK, 2024

Ek Tablo 5. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre Antepfıstığı üretim alanı (Toplu meyveliklerin alanı (dekar))

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Şanlıurfa	885.071	968.629	1.129.895	1.253.983	1.392.160	1.411.482	1.467.436	1.489.025	1.595.861	1.627.111
Gaziantep	1.298.452	1.299.203	1.335.385	1.363.473	1.363.473	1.393.759	1.408.346	1.421.775	1.424.636	1.427.441
Siirt	190.663	190.663	198.950	188.073	282.071	285.206	320.600	334.920	353.820	400.790
Adıyaman	248.538	254.397	261.298	258.092	263.928	269.609	273.489	278.023	293.848	300.731
Batman	20.773	20.670	24.755	37.983	44.793	75.122	93.055	105.939	115.069	129.405
Kahramanmaraş	66.603	66.603	66.603	67.990	75.289	82.853	93.618	94.543	94.843	94.823
Kilis	59.477	59.477	64.677	63.355	64.829	67.921	69.665	72.417	74.482	75.395
Mardin	10.141	10.021	10.029	10.689	14.874	21.838	28.340	30.697	57.060	64.473
Diyarbakır	4.442	4.384	4.603	5.676	5.083	8.464	10.756	14.576	19.923	26.799
Mersin	4.990	5.224	5.224	5.094	5.913	10.833	15.330	16.380	17.593	17.787
Manisa	10.490	10.500	10.185	9.963	9.478	10.411	10.411	10.971	11.675	12.330
Şırnak	656	2.493	2.575	4.052	4.869	5.069	6.654	7.986	10.882	11.177
Çanakkale	4.704	4.711	4.726	4.625	4.325	4.732	4.732	4.734	4.759	4.786
İzmir	6.680	6.680	6.850	6.695	6.224	6.789	6.823	3.115	3.026	3.057
Aydın	4.563	3.924	2.805	2.672	2.333	2.540	2.519	2.571	2.594	2.555
Muğla	1.830	1.515	1.515	1.483	1.369	1.370	1.763	1.737	1.738	1.733
Kütahya	2.171	2.171	2.180	2.176	1.970	1.970	2.313	2.315	1.975	1.494
Denizli	353	348	348	340	556	610	676	695	800	805
Karaman	873	950	250	294	269	269	500	500	500	750
Malatya	672	569	464	401	336	394	379	404	427	469
Burdur	33	33	33	32	35	40	193	216	271	316
Eskişehir	51	51	51	50	47	47	47	47	238	247
Balıkesir	71	67	62	90	69	69	69	73	163	179
Tunceli	121	121	121	118	108	108	108	128	130	130
Bitlis	76	76	73	71	67	73	100	114	118	128

Ek Tablo 5. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre Antepfıstığı üretim alanı (Toplu meyveliklerin alanı (dekar)) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Elazığ	20	20	20	24	23	23	77	77	77	107
Konya	165	100	50	49	45	63	84	84	84	86
Antalya	89	82	92	63	57	63	62	62	85	78
Aksaray	-	-	-	-	-	-	-	-	45	60
Sivas	56	56	56	59	55	55	55	55	55	55
Ankara	1	0	0	0	0	52	52	52	52	52
Bursa	0	0	0	0	24	24	30	30	36	42
Nevşehir	10	10	10	10	9	9	13	13	41	41
Uşak	148	147	145	141	133	121	52	40	40	40
Hatay	0	0	0	0	30	30	38	38	38	38
Afyonkarahisar	58	38	38	25	39	39	45	34	28	28
Çorum	26	26	33	33	30	19	19	19	18	26
Amasya	-	-	-	-	-	-	-	25	25	25
Van	1	-	-	-	-	-	-	11	15	15
Erzincan	10	10	10	10	9	9	9	9	9	9
Karabük	100	90	85	78	7	8	8	7	7	7
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Hakkâri	120	80	80	79	74	10	0	0	0	0
Isparta	40	40	40	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	2.823.338	2.914.179	3.134.316	3.288.041	3.545.003	3.662.103	3.818.466	3.894.509	4.087.086	4.205.622

Kaynak: TÜİK, 2024

Ek Tablo 6. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre Antepfıstığı verimi (kg/meyve veren ağaç)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Nevşehir	0	14	15	12	12	18	22	16	16	16
Karabük	13	12	12	9	11	12	13	14	14	15
Antalya	11	10	13	9	12	14	14	10	14	14
Van	-	-	-	-	-	-	-	11	14	14
Hatay	4	4	3	2	6	7	6	8	8	12
Amasya	-	-	-	-	-	-	-	4	15	11
Mersin	5	4	4	2	5	6	9	6	9	9
Şırnak	4	4	4	3	4	5	6	6	8	7
Malatya	3	6	7	5	5	5	5	5	9	7
Çorum	5	4	5	4	5	5	5	5	7	7
Hakkâri	8	7	7	10	6	5	6	6	6	7
Diyarbakır	11	10	14	9	12	5	6	4	7	6
İzmir	5	5	5	4	4	4	4	4	8	6
Batman	6	5	5	4	5	4	4	3	5	5
Denizli	5	3	5	4	5	4	5	4	5	5
Balıkesir	2	3	4	2	2	3	10	4	5	5
Siirt	5	4	2	3	2	2	4	4	4	4
Kahramanmaraş	3	3	8	5	5	1	6	1	4	4
Mardin	7	9	9	8	8	13	12	3	3	4
Aydın	3	2	3	2	2	2	2	2	2	4
Eskişehir	7	5	5	4	6	5	4	5	6	4
Tunceli	7	6	6	4	5	5	4	3	3	4
Konya	3	3	3	2	2	2	2	2	4	4
Sivas	12	18	17	11	11	11	11	4	4	4
Ankara	1	1	5	4	5	4	5	2	2	4
Uşak	5	4	4	3	4	4	4	4	5	4
Şanlıurfa	2	4	3	2	5	2	6	2	5	3
Gaziantep	1	3	4	1	5	1	5	2	3	3
Kilis	4	3	3	4	6	3	6	1	3	3
Elazığ	5	7	7	5	7	7	7	7	3	3

Ek Tablo 6. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre Antepfıstığı verimi (kg/meyve veren ağaç) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Manisa	3	3	3	2	3	2	2	2	2	2
Çanakkale	2	2	2	1	1	2	2	2	3	2
Karaman	4	4	2	2	2	1	2	2	2	2
Bitlis	5	4	4	3	4	5	4	4	3	2
Bursa	4	4	3	3	3	3	2	2	2	2
Adıyaman	3	4	4	2	5	1	5	1	5	1
Muğla	2	2	2	1	1	19	1	1	2	1
Kütahya	5	3	3	2	2	2	1	1	1	1
Burdur	1	1	1	1	1	1	3	1	1	1
Aksaray	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0
Afyonkarahisar	2	1	2	3	5	6	0	0	0	0
Erzincan	3	3	3	3	5	0	0	0	0	0
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Isparta	3	2	2	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, 2024

Ek Tablo 7. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz üretim miktarı (ton)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kahramanmaraş	6.106	10.631	10.451	10.902	10.515	11.436	13.036	19.237	19.059	18.330
Bursa	5.096	6.154	6.434	7.409	8.828	10.837	19.319	18.991	16.111	18.018
Bilecik	1.285	1.166	1.554	1.563	1.558	1.609	2.157	2.381	2.166	17.800
Denizli	7.866	3.275	6.391	7.962	8.537	8.941	12.054	13.595	14.910	15.083
İzmir	5.948	4.351	4.523	4.388	4.782	5.305	8.741	10.286	10.907	15.043
Mersin	6.845	6.067	5.773	6.452	7.863	10.838	16.495	22.598	15.245	14.785
Çanakkale	3.711	3.424	3.312	3.829	4.064	4.606	6.879	10.149	13.854	14.711
Balıkesir	5.382	4.857	4.567	5.085	5.480	4.923	5.621	6.537	13.586	14.332
Tokat	1.268	4.451	4.461	5.077	4.850	4.733	5.722	6.833	12.152	12.266
Manisa	3.619	3.880	4.305	4.520	5.831	5.394	8.143	8.838	8.691	10.338
Antalya	9.354	6.861	6.983	8.101	6.396	5.825	7.567	10.255	9.905	9.681
Burdur	3.895	3.269	2.151	2.511	2.690	4.358	6.164	6.088	9.329	9.126
Sakarya	5.683	4.682	4.752	6.258	5.622	5.830	7.329	10.104	8.818	8.677
Hakkari	9.080	8.140	6.979	4.593	4.209	11.682	9.096	7.216	7.214	8.147
Amasya	3.674	2.900	2.998	4.649	5.960	4.729	4.560	4.508	7.526	7.230
Bitlis	2.272	2.714	3.414	4.071	3.235	3.129	4.919	6.730	6.490	7.036
Kocaeli	5.920	4.410	4.326	4.528	4.265	4.188	7.996	8.139	7.061	6.849
Van	8.001	5.530	5.506	5.732	5.392	4.870	5.857	7.074	6.786	6.817
Adana	942	2.305	2.429	2.823	2.812	2.659	3.305	3.719	3.831	5.887
Adıyaman	1.452	1.709	2.351	2.646	5.306	3.199	4.576	5.138	4.888	5.711
Kastamonu	3.982	4.474	4.854	5.112	4.884	4.252	4.936	6.066	5.527	5.441
Aydın	7.912	6.323	5.632	5.350	4.877	4.905	6.672	6.284	5.506	5.406
Kütahya	2.779	3.288	4.726	4.935	4.425	3.737	4.529	4.974	4.656	5.401
Afyonkarahisar	2.336	1.863	2.681	2.555	4.403	3.869	4.468	4.450	4.469	5.152
Çorum	1.374	3.393	6.564	6.938	7.031	8.581	10.331	10.986	11.616	5.099
Tekirdağ	1.077	1.336	1.675	2.776	2.453	2.966	3.647	4.053	4.128	4.907
Karaman	8.040	7.366	5.881	5.763	5.148	4.782	4.656	5.193	4.610	4.811
Malatya	502	3.104	2.887	3.856	3.892	3.853	3.969	4.749	4.013	4.774
Konya	3.224	2.967	3.628	3.697	3.769	3.528	4.381	4.452	4.288	4.702

Ek Tablo 7. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz üretim miktarı (ton) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kırşehir	504	782	1.259	1.730	1.837	2.527	3.182	4.672	4.769	4.523
Muğla	4.163	4.136	3.888	3.906	3.666	3.538	4.764	3.701	4.192	4.474
Isparta	2.845	1.761	2.863	2.765	2.773	2.600	3.432	4.576	4.083	4.323
Ankara	3.147	2.969	3.046	3.664	3.428	2.999	4.213	4.596	4.078	4.238
Niğde	276	2.224	2.075	1.733	2.284	2.355	3.176	3.483	3.205	3.932
Erzurum	2.622	3.447	3.034	3.090	2.770	2.892	3.467	3.447	3.947	3.743
Edirne	2.040	1.827	1.647	1.898	1.781	1.915	2.091	2.402	3.067	3.421
Uşak	2.009	1.163	1.709	2.490	3.640	3.268	3.881	4.148	4.149	3.404
Gümüşhane	912	823	976	905	994	905	1.192	1.455	3.096	3.374
Gaziantep	3.435	3.851	3.144	3.422	3.152	2.644	2.842	2.659	3.316	3.373
Elazığ	629	2.194	2.184	2.054	2.163	2.187	2.591	2.847	2.386	3.362
Zonguldak	2.767	2.539	2.309	2.217	2.094	1.888	2.177	3.195	2.806	2.850
Ordu	515	3.151	3.118	2.961	2.759	2.599	3.125	3.456	3.069	2.830
Bingöl	401	2.397	2.070	1.928	1.693	1.697	2.217	2.320	2.328	2.727
Kırklareli	1.045	928	1.169	1.289	1.684	1.579	1.999	2.355	2.279	2.594
Aksaray	125	316	839	971	1.085	1.136	1.931	1.997	2.535	2.345
Samsun	1.624	2.249	2.256	2.309	2.903	2.888	3.037	2.922	2.675	2.094
Hatay	1.920	1.520	1.428	1.342	2.123	1.795	1.984	2.147	2.091	2.029
Kayseri	650	1.106	1.063	1.422	1.119	1.334	1.514	1.767	1.581	1.868
Siirt	157	141	146	274	249	203	916	927	1.095	1.855
Diyarbakır	871	1.384	1.255	1.163	1.269	1.785	2.084	2.064	1.771	1.633
Nevşehir	122	667	537	696	537	1.004	760	982	1.358	1.558
Artvin	1.468	2.719	2.128	1.786	1.692	1.382	1.433	1.463	1.612	1.516
Bartın	1.821	1.639	1.421	1.462	1.390	1.249	1.409	1.518	1.459	1.506
Tunceli	523	1.406	1.192	1.318	1.241	1.224	1.555	1.507	1.438	1.459
Osmaniye	727	753	620	761	730	976	1.278	1.713	1.653	1.418
Sivas	227	469	785	1.017	998	1.020	1.209	860	1.339	1.349
Sinop	1.934	1.993	1.724	1.784	1.542	1.458	1.593	1.636	1.473	1.227
Yalova	968	856	565	858	693	720	961	1.161	1.154	1.172

Ek Tablo 7. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz üretim miktarı (ton) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Trabzon	1.255	1.365	1.151	1.147	1.150	1.047	1.149	1.283	1.282	1.160
Eskişehir	371	377	405	408	889	937	1.016	1.285	1.159	1.144
Çankırı	1.005	664	813	743	704	763	936	935	913	1.115
Giresun	565	1.811	601	1.205	1.365	1.856	1.919	842	1.950	1.036
Yozgat	1.009	946	950	985	872	817	921	1.092	931	974
Mardin	421	565	481	479	708	604	662	858	861	790
Muş	150	139	694	694	603	572	635	511	517	774
Karabük	1.255	1.172	1.101	1.063	757	674	911	863	810	708
Bolu	658	744	760	514	569	514	553	612	545	540
Erzincan	1.083	974	1.050	942	422	707	959	1.345	1.193	492
Batman	1.065	1.386	984	996	225	238	456	452	440	479
Şırnak	619	476	460	640	579	556	599	491	479	472
Kırıkkale	152	272	336	349	376	357	450	482	471	450
Iğdır	80	576	557	532	527	459	720	706	422	412
İstanbul	428	502	471	475	415	313	350	369	307	412
Düzce	452	583	513	495	276	235	271	294	316	323
Şanlıurfa	143	183	159	207	149	233	234	214	295	314
Kars	66	62	82	73	480	389	370	278	266	228
Rize	157	151	143	170	160	155	178	179	212	193
Kilis	753	333	270	247	198	176	207	199	184	137
Ardahan	48	419	381	340	210	67	68	85	79	68
Ağrı	-	-	-	-	0	0	4	26	22	22
Toplam	180.807	190.000	195.000	210.000	215.000	225.000	286.706	325.000	335.000	360.000

Kaynak: TÜİK, 2024

Ek Tablo 8. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz üretim alanı (Toplu meyveliklerin alanı (dekar))

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Denizli	38.029	41.225	48.246	54.480	70.066	80.730	109.519	114.530	122.307	127.707
Manisa	38.753	33.628	45.049	49.784	67.997	77.122	94.030	101.916	109.132	113.922
Kahramanmaraş	21.670	23.097	39.248	41.938	58.468	65.875	78.577	97.020	106.450	110.385
Balıkesir	33.631	36.466	40.073	39.986	47.222	50.164	60.522	66.471	97.353	101.616
Bursa	27.464	31.453	36.417	44.805	68.323	72.702	83.633	87.565	91.062	93.779
Bilecik	10.548	11.358	30.983	31.247	32.829	33.176	41.935	47.379	56.643	58.043
Bitlis	23.709	27.759	31.610	32.698	38.850	42.820	43.905	46.905	47.600	51.240
Çanakkale	18.157	20.370	27.074	29.946	34.843	37.573	40.303	43.638	44.642	45.062
Tokat	14.342	14.367	15.864	17.561	19.494	23.180	34.575	42.440	45.671	44.754
Çorum	17.351	21.441	31.038	30.296	32.640	36.021	36.133	38.061	40.160	42.711
Burdur	8.425	8.816	9.297	11.005	14.077	26.649	37.060	40.330	42.728	42.488
Uşak	11.472	12.152	18.749	19.279	20.870	21.962	23.452	36.151	38.707	39.810
Edirne	22.520	22.984	22.994	22.345	23.178	23.605	23.854	24.260	35.517	36.950
Mersin	9.023	10.549	11.610	12.612	23.758	31.618	34.057	38.702	34.987	36.740
İzmir	5.509	5.761	7.803	7.989	14.176	14.689	26.732	30.350	39.310	36.262
Ankara	17.376	17.301	21.061	22.971	26.127	29.982	30.724	31.387	31.722	33.013
Sakarya	12.865	12.687	14.888	16.034	19.388	26.913	31.170	32.265	32.552	32.804
Van	19.706	18.327	18.972	19.860	20.712	21.167	21.379	24.179	25.379	29.719
Tekirdağ	11.103	12.486	18.301	18.566	22.871	23.851	24.859	25.263	26.003	28.256
Kütahya	12.364	12.109	15.863	14.808	16.194	16.798	18.390	20.207	21.930	28.199
Kırşehir	15.773	15.881	17.833	19.145	22.026	25.162	25.603	26.143	26.906	27.272
Amasya	7.644	8.361	9.539	13.828	15.935	16.165	17.296	19.311	24.732	26.644
Hakkari	9.811	9.741	9.741	3.715	18.398	27.250	20.648	18.288	18.259	25.877
Adıyaman	10.044	10.474	16.896	18.475	20.850	22.160	23.825	25.335	25.855	25.365
Konya	11.980	13.016	14.054	14.364	15.996	19.033	20.134	21.491	23.395	25.128
Antalya	9.207	10.495	11.668	15.265	17.960	19.287	20.676	22.374	24.774	24.919
Karaman	14.888	15.585	15.970	15.569	16.460	17.214	17.520	21.624	21.718	23.718
Elazığ	5.620	6.175	6.918	8.232	11.475	11.825	14.671	14.740	19.019	23.233
Malatya	5.380	6.090	7.439	8.845	14.733	17.173	17.719	18.742	19.875	21.413

Ek Tablo 8. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz üretim alanı (Toplu meyveliklerin alanı (dekar)) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kocaeli	8.057	8.881	9.997	12.217	12.778	13.673	17.863	18.706	18.729	20.582
Kırklareli	10.651	10.107	11.292	12.220	14.304	15.201	17.236	17.773	17.624	18.887
Afyonkarahisar	12.358	12.578	12.706	15.882	17.462	17.938	18.438	18.577	18.387	18.531
Aydın	8.881	9.603	10.962	10.832	12.846	13.882	16.502	17.098	17.586	18.104
Isparta	7.388	7.659	9.454	10.154	12.165	14.014	15.138	17.858	17.611	17.765
Gaziantep	15.860	16.060	16.307	15.675	16.115	16.115	16.686	16.686	16.686	16.686
Samsun	12.468	10.129	11.411	11.172	13.654	14.192	14.430	15.358	16.284	16.579
Muğla	9.233	9.803	10.567	10.323	12.742	15.273	15.898	15.754	16.353	15.817
Tunceli	11.952	11.952	12.645	12.242	12.774	13.112	14.267	14.330	14.407	15.617
Adana	6.996	7.144	7.507	7.720	9.575	10.712	11.562	12.674	13.153	14.814
Bingöl	15.941	14.968	14.561	15.220	13.712	14.443	14.519	14.692	13.105	12.948
Zonguldak	8.411	8.419	9.606	9.483	10.028	10.213	10.455	10.865	11.698	12.627
Niğde	4.270	5.030	4.990	5.577	7.200	7.420	7.790	9.070	9.940	11.970
Sivas	1.578	2.183	8.456	8.364	10.102	10.098	10.857	10.964	12.219	11.283
Kastamonu	4.846	5.182	8.030	8.266	8.734	9.385	10.588	10.488	10.639	10.923
Erzurum	5.045	5.040	5.804	5.547	5.338	6.186	8.124	9.050	9.440	9.601
Nevşehir	6.086	6.504	6.725	6.542	6.325	6.402	8.085	9.200	9.420	9.445
Gümüşhane	1.733	1.815	2.597	3.856	5.080	6.846	8.138	8.411	8.714	8.734
Diyarbakır	3.760	3.848	4.124	4.470	4.428	5.341	8.623	6.786	6.556	8.717
Sinop	6.322	6.337	6.249	6.082	6.319	6.389	6.481	6.784	7.491	7.685
Eskişehir	5.444	5.453	7.372	7.474	8.981	8.950	9.183	8.165	8.917	7.666
Kırıkkale	2.828	3.186	3.459	5.381	5.666	5.606	5.601	5.989	6.541	6.861
Erzincan	1.975	1.973	2.029	2.109	2.661	4.588	5.256	6.018	6.177	6.702
Osmaniye	1.079	1.679	1.530	2.564	3.086	4.447	4.641	5.053	5.280	5.430
Artvin	6.885	7.022	7.738	5.670	5.841	5.891	5.916	6.069	6.399	5.379
Bartın	4.690	4.690	4.698	4.728	5.040	5.114	5.114	5.135	5.198	5.257
Hatay	3.354	2.189	2.361	2.935	3.301	4.461	4.410	4.823	5.077	5.245
Aksaray	1.476	1.982	2.240	2.355	2.689	2.579	2.634	2.684	4.866	4.945
Siirt	228	229	229	582	1.062	1.062	4.295	4.397	4.850	4.777

Ek Tablo 8. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz üretim alanı (Toplu meyveliklerin alanı (dekar)) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Muş	732	730	758	1.612	2.624	3.338	3.394	3.446	3.600	4.760
Yozgat	2.906	3.090	3.876	4.203	4.161	4.185	4.180	4.283	4.512	4.742
Yalova	4.863	4.893	4.630	3.832	2.660	3.231	3.276	3.865	4.282	4.324
Çankırı	1.997	2.354	2.534	2.133	2.279	2.446	2.917	3.085	3.244	4.136
İstanbul	2.486	2.983	3.053	2.986	3.117	3.314	3.306	3.477	3.935	4.035
Kayseri	1.938	2.237	2.354	2.704	3.112	3.071	3.232	3.441	3.520	3.660
Mardin	807	866	1.166	1.533	2.614	2.715	3.310	3.455	3.471	3.616
Ordu	2.140	2.147	2.147	2.426	2.501	2.713	2.777	3.095	3.100	3.100
Karabük	2.463	2.643	2.704	2.550	1.651	1.723	2.128	2.294	2.473	2.746
Bolu	1.996	1.996	2.151	2.095	2.159	2.200	2.329	2.436	2.500	2.675
Batman	3.077	2.924	3.072	2.595	3.250	3.330	2.746	2.726	2.768	2.612
Giresun	3.908	1.917	1.917	2.077	1.617	1.617	1.637	1.845	2.014	2.014
Şırnak	391	390	414	835	988	988	1.310	1.564	1.977	1.994
Kilis	5.586	2.056	1.756	2.013	2.100	2.050	1.998	1.943	1.948	1.958
Şanlıurfa	621	620	570	503	440	732	1.178	1.515	1.684	1.685
Düzce	1.366	1.396	1.389	1.405	1.517	1.534	1.638	1.653	1.594	1.615
Trabzon	1.395	1.394	1.394	1.337	1.394	1.394	1.378	1.412	1.464	1.451
İğdır	300	1.000	1.000	1.054	1.100	1.220	1.100	1.200	1.200	1.210
Kars	650	650	684	820	1.631	1.632	1.498	960	914	899
Ağrı	-	-	-	-	790	560	820	820	820	780
Ardahan	55	0	0	14	15	30	32	81	110	94
Rize	111	111	115	111	105	105	84	84	84	84

Kaynak: TÜİK, 2024

Ek Tablo 9. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz verimi (kg/meyve veren ağaç)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Niğde	8	54	49	39	46	45	58	58	49	53
Ardahan	150	180	152	133	82	73	73	62	51	48
Muş	15	14	62	55	46	38	39	30	30	42
Gümüşhane	54	48	50	45	38	34	41	40	49	41
Iğdır	80	72	70	62	57	45	80	72	43	41
Mersin	53	41	38	41	34	35	53	56	40	38
İzmir	39	28	28	26	23	25	30	31	26	36
Aksaray	5	13	29	28	31	29	40	39	39	36
Kars	57	53	57	49	46	37	39	46	40	36
Afyonkarahisar	32	20	33	30	33	30	33	32	29	34
Van	50	36	34	34	30	27	32	34	31	31
Kayseri	19	31	27	31	24	27	29	31	27	31
Antalya	49	34	34	34	26	22	28	33	30	30
Muğla	52	48	40	37	32	26	33	26	28	29
Erzurum	25	33	29	29	26	27	32	31	31	29
Çanakkale	38	35	32	33	28	27	31	29	30	28
Bursa	26	29	30	31	29	29	34	31	26	27
Bilecik	21	19	17	17	17	14	18	19	18	27
Bitlis	20	22	21	24	18	17	24	28	25	27
Kastamonu	28	31	28	28	26	23	27	28	28	27
Sakarya	46	37	33	37	29	24	26	31	27	26
Kocaeli	53	38	35	33	30	28	34	34	29	26
Amasya	39	31	29	27	32	24	22	21	30	25
Aydın	48	38	33	31	28	27	33	30	26	25
Adıyaman	20	20	20	20	18	15	20	22	21	24
Isparta	30	18	27	25	22	19	22	25	22	24
Gaziantep	26	29	23	25	23	19	21	19	24	24
Adana	8	19	19	20	19	17	21	23	19	24
Bingöl	6	35	30	26	19	18	21	21	21	24

Ek Tablo 9. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz verimi (kg/meyve veren ağaç) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Osmaniye	3	3	3	2	3	2	2	2	2	2
Elazığ	2	2	2	1	1	2	2	2	3	2
Sivas	4	4	2	2	2	1	2	2	2	2
Tokat	5	4	4	3	4	5	4	4	3	2
Burdur	4	4	3	3	3	3	2	2	2	2
Hakkâri	3	4	4	2	5	1	5	1	5	1
Konya	2	2	2	1	1	19	1	1	2	1
Tunceli	5	3	3	2	2	2	1	1	1	1
Hatay	1	1	1	1	1	1	3	1	1	1
Kahramanmaraş	-	-	-	-	-	-	-	0	0	0
Karaman	2	1	2	3	5	6	0	0	0	0
Diyarbakır	3	3	3	3	5	0	0	0	0	0
Bartın	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Batman	3	2	2	-	-	-	-	-	-	-
Balıkesir	38	33	30	30	23	19	18	18	19	19
Nevşehir	3	14	10	13	10	18	11	14	19	19
Artvin	24	32	27	24	23	19	19	20	20	19
Ordu	4	23	22	20	19	18	21	23	20	19
Karabük	23	20	19	19	17	16	21	22	20	18
Şırnak	47	36	34	29	25	23	25	20	19	18
Uşak	29	19	26	28	26	23	27	24	22	17
Kütahya	27	20	20	21	19	16	17	17	15	17
Malatya	3	20	17	21	18	17	17	19	15	17
Yozgat	26	27	23	21	19	18	18	21	18	17
Yalova	33	29	23	29	23	19	19	20	17	17
Edirne	18	16	14	14	13	11	12	13	15	16
Ankara	26	25	23	23	21	18	17	18	15	16
Tekirdağ	18	18	17	19	17	16	18	19	18	16
Denizli	30	11	19	20	17	16	19	18	17	15

Ek Tablo 9. Türkiye'nin yıllar itibarıyla illere göre ceviz verimi (kg/meyve veren ağaç) (devam)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Manisa	21	20	20	19	18	15	19	17	14	15
Kırşehir	5	8	12	16	15	10	12	16	16	15
Zonguldak	20	18	17	16	15	13	15	17	15	15
Siirt	29	26	27	24	22	18	16	17	17	15
Çankırı	17	11	13	12	11	13	15	14	14	15
Şanlıurfa	15	22	18	23	19	13	13	12	14	15
Kırklareli	14	12	14	15	14	12	13	14	13	14
Eskişehir	13	12	12	13	13	13	14	16	13	14
Kırıkkale	8	13	16	14	15	14	17	18	16	14
Bolu	21	23	20	13	15	13	14	15	13	14
Sinop	24	23	19	19	17	16	17	18	15	13
İstanbul	18	16	14	13	13	9	11	11	10	13
Mardin	14	18	14	15	16	13	13	17	14	13
Samsun	13	18	17	17	20	19	20	18	16	12
Giresun	8	25	9	18	16	22	23	9	21	11
Ağrı	-	-	-	-	-	0	2	16	11	11
Rize	9	8	8	9	8	8	9	9	11	11
Düzce	12	16	14	13	9	8	9	10	11	10
Trabzon	11	12	11	11	10	10	10	11	10	9
Çorum	5	7	12	13	13	14	17	17	19	8
Kilis	15	18	17	16	12	11	13	12	11	8
Erzincan	15	13	15	13	6	8	10	14	12	5

Kaynak: TÜİK, 2024

KAYNAKLAR

Anonim, 2015. <http://www.romerlabs.com/tr/industries/dried-fruits-nuts-oils/>, (Eriřim Tarihi: 24.12.2015)

Anonim, 2024. www.wikipedia.org (Eriřim tarihi: 08.10.2024)

FAO, 2024. [www. faostat.fao.org](http://www.faostat.fao.org) (Eriřim tarihi: 08.08.2024)

GTB, 2017. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2016 Yılı Fındık Raporu.

INC, 2024. <https://www.nutfruit.org/>

ITC, 2024. International Trade Center, TradeMap Veri tabanı, <https://www.intracen.org/>
(Eriřim tarihi: 09.08.2024)

Özer, E.A., Güven., A, 2008. Sert Kabuklu Meyvelerin Sağlık  zerine Etkileri 10. Gıda Kongresi; 21-23 Mayıs. Erzurum.

TMO, 2017. 2016 Yılı Fındık Sektör Raporu.

T  K, 2024. www.tuik.gov.tr (Eriřim tarihi: 08.08.2024)

ZMO, 2020. 2018 Fındık Raporu.

https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30070&tipi=38&sube=0